Pedagogická fakulta
Faculty of Education
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
University of South Bohemia in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur
Oddělení českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Jungmannův překlad Miltonova Ztraceného ráje

Vypracovala: Martina Míková
Vedoucí práce: prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

České Budějovice 2015

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce prof. PhDr. Miloši Zelenkovi, DrSc. za čas, který věnoval konzultacím této práce, za jeho cenné rady a zapůjčení publikací, které by pro mne jinak byly velmi těžko dostupné.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 8. 5. 2015

.....

Martina Míková

Anotace

Práce se bude zabývat problémy převodu díla *Ztracený ráj* do češtiny. Zaměří se na to, jak Jungmann řešil a přizpůsoboval formu a slovní zásobu tehdejší společnosti, jejím didaktickým požadavkům a pokusí se stanovit, do jaké míry problematika překladu v národním obrození souvisela s otázkami kulturní politiky.

Abstract

This Bachelor thesis will be concerned with the problem of translating the work *Paradise Lost* into the Czech language. It will concentrate on Jungmann's handling of form and vocabulary and adapting it for contemporary society and its requirements. It will try to determinate the extent to which the issue of translation during the National Revival relates to the cultural policy at the time.

Obsah

1 ÚVOD 8
2 ŽIVOT A DÍLO JOSEFA JUNGMANNA 10
2.1 Dětství, studia a prvotní zájem o jazyk český 10
2.2 Práce učitele jako možnost šíření jazyka českého 11
2.3 Dílo Josefa Jungmanna 12
2.3.1. Počátky tvorby, koncepce národní kultury a literatury 12
2.3.2 Odborné práce 13
2.3.3 Původní Jungmannova básnická a literární tvorba 14
2.3.4 Překladatelská činnost 14
3 KONTEXT DOBOVÉHO JAZYKA, LITERATURY A PŘEKLADU 16
3.1 Nastínění vývoje českého překladu 16
3.1.1 Překlad v období humanismu 17
3.1.2 Překlad v období renesance 17
3.1.3 Českobratrská překladatelská tradice a překlad Bible kralické 18
3.1.4 Překlad v pohusitském období 19
3.2 České překlady z anglické literatury v době národního obrození 19
3.3 Klasicismus, preromantismus a romantismus jako období provázející vznik překladu *Ztraceného ráje* 22
3.3.2 Klasicistní překlad 22
3.3.1 Preromantický a romantický překlad 23
4 JUNGMANNŮV PŘEKLAD *ZTRACENÉHO RÁJE* 26
4.1 Jungmannův postoj k překladu a verši 26
4.2 Podmínky pro vznik překladu 26
4.3 Definice překladu a požadavky tehdejší společnosti 29
4.4 Subjekt překladatele 29
4.5 Jungmannova překladatelská koncepce 30
4.6 Jungmannův překlad a slovní zásoba 32
5 ROZBOR JUNGMANNOVA PŘEKLADU *ZTRACENÉHO RÁJE* 35
5.1 Milton a jeho Ztracený ráj 35
5.1 Veršové schéma 36
5.2 Proč Jungmann k překladu zvolil Ztracený ráj? 36
5.3 Jungmannova překladatelská metoda 38
5.3.1 Nepřímý překlad obecně 39

5.3.2 Nepřímé překládání Ztraceného ráje....40
5.3.3 Jungmannova znalost angličtiny....41
5.4 Vystihnutí umělecké hodnoty....45
6 ZÁVĚR....50
7 PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY....52
Knižní zdroje....52
Časopisové zdroje....53
Internetové zdroje....54
8 PŘÍLOHY....55

1 ÚVOD

Cílem této práce je porovnat originální dílo Johna Miltona *Ztracený ráj* se stejnojmenným překladem Josefa Jungmanna pořízeném na počátku 19. století. Zároveň se pokusí vystihnout podmínky a požadavky českého kulturního prostředí doby národního obrození a zaměří se na to, zda dílo odpovídalo potřebám tehdejšího čtenáře a bylo pro společnost přínosné. Práce je rozdělena na 4 části.

Aby mohla být analýza díla provedena, je nezbytné nahlédnutí do básníkova a překladatelova života. Jungmann se nám představí jako učitel, jeden z hlavních aktérů národního obrození, který veškerou svou činnost, ať už originální či překladatelskou, zaměřil na rozvoj našeho národního jazyka. Nástinu jeho života a publikační činnosti s ním spojené se věnuje první kapitola, v které místo hlavních zdrojů zaujímají publikace Felixe Vodičky a Karla Dvořáka – *Dějiny české literatury II.: Literatura národního obrození* a Roberta Saka – *Josef Jungmann: Život obrozence*. Kniha tohoto autora je poměrně nová, Jungmannův život prezentuje velmi čtivou formou a zároveň je bohatým zdrojem informací.

V druhé části se práce zaměří na zpracování historie českého překladu, abychom se dozvěděli, v jakém stavu se české překladatelství v době vzniku převodu *Ztraceného ráje* nacházelo. Větší pozornost bude věnována právě obdobím pro Jungmannovu činnost nejdůležitějším, a to preromantismu a klasicismu. Pro toto téma je největší oporou dílo Milana Hraly – *Kapitoly z dějin českého překladu*.

Třetí část se věnuje Jungmannovu přístupu k překladu, jeho překladatelské metodě, požadavkům a postojům tehdejší společnosti a také podmínkám pro vznik díla tohoto formátu. Zároveň vymezuje pojem překlad a objasňuje problematiku subjektu překladatele. Poukázáno je zde i na nová slova vytvořená přímo pro tento převod a zároveň pro obohacení českého jazyka. V této kapitole využívám knih zabývajících se obecnou teorií překladu a to především dílo Jiřího Levého – *České teorie překladu* 1. a 2. díl a Antona Popoviče – *Teória umeleckého prekladu*.

Čtvrtá část je již zaměřena na konkrétní podmínky vzniku díla a porovnání překladu *Ztraceného ráje* s originálem. Vzhledem k obtížnosti tohoto úkolu je samotné srovnání provedeno komparací studií odborníků věnujících se dlouhodobě Jungmannovu

překladu z rozličných úhlů pohledu. Jedná se o studie Ladislava Cejpa – *Jungmannův překlad Ztraceného ráje*, Karla Štěpaníka – *Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje*, Josefa Hrabáka – *Nad Jungmannovým překladem Ztraceného ráje* a Emanuela Chalupného – *Jungmannův překlad „Ztraceného ráje“*.

2 ŽIVOT A DÍLO JOSEFA JUNGMANNA

2.1 Dětství, studia a prvotní zájem o jazyk český

Josef Jungmann se narodil 16. července 1773 v Hudlicích u Berouna, v období, které bylo jakýmsi mezidobím působení českých buditelů. Byl o 20 let mladší než Dobrovský, ale zároveň o mnoho let starší, než buditelská generace Kollára, Palackého, Šafaříka a Čelakovského, v jejímž čele stál. Stal se učitelem této generace, byl v předstihu v názorovém vývoji, a vzhledem k jeho zkušenostem ze staršího období, mohl být usměrňovatelem činností a potřeb nové generace.

Jeho vstup na studia nebyl motivován ani nadáním, ani sociálním postavením jeho otce. O tom, že mu bude umožněno vzdělání, rozhodlo náboženské založení matky, která si přála mít z Josefa kněze. V roce 1784 byl zapsán na německou školu v Berouně.[1] Zpětně i z tohoto raného období jeho života poznáváme jeho vztah k mateřskému jazyku, který promítl do otázek kladených svému fiktivnímu partnerovi v jednom z dvojice *Rozmlouvání*, pojednávajících *O jazyku českém*:[2] *„Zdali vás nepřivítali jako mne, Čecha pouhého, s pouze německým slabikářem, snad abych zapomena česky, neuměl německy? Vás-li v kvadrátku magistříček neujišťoval jako mne tisíckráte, že němec jsem, že němčina má řeč jest mateřská, ač že matce mé německého slova nikdy ani na jazyk nevstoupilo?“*[3]

Roku 1788 nastoupil na piaristické gymnázium v Praze.[4] Od roku 1792 studoval filosofii na univerzitě, což bylo tehdy podmínkou pro přijetí ke studiu na vyšší studia odborná. Zde mu byl největším ideálem a vzorem někdejší jezuita, Stanislav Vydra. Právě tento učitel, spolu s Jungmannovým vlastním poznatkem, že vyjadřování v českém jazyce je pro něj velmi obtížné, podnítili u něj hlubší zájem o mateřský jazyk:[5] „*Cítiv nedostatek*

[1]DVOŘÁK, K. a FELIX VODIČKA, 1960, s. 232 - 233

[2]SAK, R., 2007, s. 22

[3]JUNGMANN in: SAK, Robert. *Josef Jungmann: život obrozence*. Praha: Vyšehrad, 2007. s. 22

[4]DVOŘÁK, K. a FELIX VODIČKA, 1960, s. 233

[5]SAK, R., 2007, s. 27, 29

mateřštiny hned jsem sobě umínil jí se lépe přiučiti. Od té doby jsem vpravdě stal se Čechem, aspoň vůlí upřímnou."[6]

2.2 Práce učitele jako možnost šíření jazyka českého

V roce 1795, po dokončení studií, Jungmann nastoupil na právnickou fakultu i proti vůli své matky. Po dokončení studií se však nestal právníkem, ale přijal místo učitele na gymnáziu v Litoměřicích. Využil zde své příležitosti veřejného vystupování a své žáky dobrovolně, bez nároku na odměnu, vyučoval nepovinné češtině. Jungmann vždy stál za českým jazykem a za povznesením české kultury na úroveň kultur vyspělých národů. Svůj názor vyjádřil v korespondenci s Antonínem Markem: *„Ale já – třebas v chlévě česky učiti budu."*[7]

Po nějakém čase se mu podařilo získat místo v Praze. V roce 1815 se stal profesorem na staroměstském gymnáziu. Stejně jako v Litoměřicích, Jungmann po celou dobu svého učitelského působení v Praze, věnoval velkou pozornost češtině a jejímu vyučování, bohužel stále pouze jako nepovinnému předmětu. Během působení na pražském gymnáziu se ucházel o doktorát z filozofie. Ten mu byl udělen 4. února 1817. Poté byl Jungmann dvakrát zvolen děkanem filozofické fakulty Univerzity Karlovy a v akademickém roce 1839/40 se stal rektorem.[8]

Jungmann obětoval celý svůj život českému jazyku, historii a literatuře. Ač mu může být vyčítáno slepé prosazování některých myšlenek nebo nekritické vlastenectví, které se projevovalo hlavně v jeho postoji k rukopisům, jeho postoj k češtině byl velmi pokrokový. Dílo, na kterém důsledně a vytrvale pracoval, následně umožnilo vznik mnoha hodnotných literárních děl jeho následovníků.

Josef Jungmann zemřel 14. listopadu 1847 v Praze.[9]

---

[6]JUNGMANN in: SAK, Robert. *Josef Jungmann: život obrozence*. Praha: Vyšehrad, 2007. s. 29

[7]DVOŘÁK, K. a FELIX VODIČKA, 1960, s. 233

[8]ZELENÝ, V. in: SAK, R., 2007, s. 96

[9]SAK, R., 2007, s. 216

2.3 Dílo Josefa Jungmanna

2.3.1. Počátky tvorby, koncepce národní kultury a literatury

Jungmannova literární činnost byla vlastenecká, mnohotvárná a zasahovala do beletristiky, překladatelství, literární historie a polemicky vyhrocené publicistiky. Do českého literárního dění vstupuje v roce 1806, kdy zveřejnil v Hlasateli své dvě stati pod společným názvem *O jazyku českém*. Jejich podtitul zněl *„rozmlouvání“*, což naznačovalo formu dialogu. Tento žánr odkazoval na tradici antických dialogů a navázal na starší obrany češtiny.[10] Tím, že postavil proti sobě dva názorové protipóly, mohl mnohem konkrétněji osvětlovat přednosti a praktické důsledky svého stanoviska. Ve svých rozmlouváních prokazoval velkou názorovou vyhraněnost a uvědomělost, díky níž se dostal do čela národního hnutí a celé národní literatury.[11] České obrozenecké hnutí si kladlo skromný cíl: uplatnit češtinu nikoliv proti němčině, ale vedle ní.[12] Touto statí tedy Jungmann započal svůj program, ve kterém představoval svou koncepci národní kultury a literatury.[13]

V roce 1814 zveřejnil polemiku *Slovo k statečnému a blahovzdělanému Bohemariusovi*. V ní klade důraz na spříznění češtiny s řečtinou, latinou a jazykem starých Indů. Tyto jazyky Jungmann považuje za nejlépe schopné básnického výkonu a pro českou poezii doporučuje časomíru, stejně jako nápodobu metrických schémat staroindické poezie.

Vrcholem Jungmannova programu byla stať *O klasičnosti literatury a důležitosti její*, která vyšla roku 1827. Klasičnost zde pojímá jako funkční úplnost literatury. Národní literatura je pro něj prostředkem k zachování národnosti, jelikož je hlavním prostředkem k zachování jazyka. Je tedy očividné, že pojem národnosti a jazyka jsou pro Jungmanna

[10]TUREČEK, D., 1995, s. 41

[11]DVOŘÁK, K. a FELIX VODIČKA, 1960, s. 234

[12]SAK, R., 2007, s. 77

[13]TUREČEK, D., 1995, s. 41

dvě věci, které spolu neoddělitelně souvisí. Jungmann si váží literatury napsané v minulosti, ale jako zásadní považuje tvorbu novou.[14]

2.3.2 Odborné práce

Jungmannovy odborné práce měly zásadní význam pro rozvoj národního obrození. Díla tohoto zásadního významu jsou tři: *Slovesnost*, *Historie literatury české* a *Slovník česko-německý*. Všechny tři jsou důkazem autorovy vytrvalosti a dlouholetého úsilí.[15]

Slovník *česko-německý* vycházel postupně v letech 1835 – 1839, byl však výsledkem více než třicetileté kolektivní práce Jungmanna, jeho přátel a žáků. Stal se střediskem vlasteneckých snah a základní jazykovou příručkou národního obrození*: „Co to znamenalo pro českou literaturu, vyjádřil po letech Neruda, když napsal, že každá minuta strávená ve vlnách nepřehledného moře, jaké představuje fond shromážděný v Jungmannově slovníku,'působí jako osvěžující lázeň'"*.[16]

Roku 1820 vyšla *Slovesnost, aneb sbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu*. V srpnu 1816 totiž Vídeň vydala nařízení, že se na gymnáziích v Čechách smí vyučovat čeština jako nepovinný jazyk. Nastala sháňka po vhodné učebnici literatury a Jungmann se této práce ujal. Pro studenty sestavil *Slovesnost*, která chtěla být praktickou příručkou českého písemnictví. Byla to první kniha psaná analogickým pravopisem Dobrovského a jako jedna z prvních byla tištěna latinkou. Do té doby nebylo v české literatuře díla, které by shrnovalo soustavnější výbor z české literární tvorby.[17]

Třetím odborným dílem byla literárněhistorická práce nazvaná *Historie literatury české aneb Soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka* z roku 1825, která předváděla vývojový obraz písemnictví. Nebyly to první dějiny českého písemnictví, předcházelo jim dílo Balbínovo, Voigtovo, Dobrovského či Pelclovo. *Historie literatury české* byla však první uveřejněna v českém jazyce. Šlo o soupis všech českých

[14]TUREČEK, D., 1995, s. 42

[15]DVOŘÁK, K. a FELIX VODIČKA, 1960, s. 249

[16] DVOŘÁK, Karel a Felix VODIČKA. *Dějiny české literatury. II, Literatura národního obrození*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. s. 253

[17]DOLANSKÝ, J., 1948, s. 14

literárních publikací, který měl být východiskem k poznání tradic české literatury a českého jazyka.[18]

2.3.3 Původní Jungmannova básnická a literární tvorba

První Jungmannovy básnické pokusy vznikaly ještě předtím, než vytvořil svůj program jazykové obrody české literatury. Jeho prvé české znělky byly publikovány v Puchmajerových almanaších a ani jejich styl, ani tematika se nevymykaly okruhu poezie v nich obvyklé. Vyjadřují racionální pojetí erotiky, lásky či lidové moudrosti a kromě označení vína jako „mělnického" či děvčete jako „českého" bychom v nich těžko hledali specificky český ráz. Přiblížení se programu náročné národní literatury se v jeho poezii začíná projevovat později a dá se rozdělit do dvou skupin.[19] Nejvýraznějším dílem první skupiny, reprezentující autorovu tvorbu s českou tematikou, převážně historickou až mytologickou, je hodnotná historická romance *Oldřich a Božena*. Byla otištěna v Jungmannových spisech roku 1841, vznikla však již v roce 1806.

Druhou skupinu tvoří příležitostná poezie prostoupená slovanským a českým vlasteneckým patosem, opouštějící rým a usilující o časoměrný verš. Jako příklad mohu uvést básně *Slavěnka Slavinovi*, *Krok*, *Jeseň* či *Rybářskou píseň*, všechny psané náročným hexametrem.[20] Přestože Jungmann ve svých básních ukázal smysl pro tvar a jazykový výraz, nebyl natolik tvůrčí uměleckou osobností, aby byl schopen svou básnickou tvorbou zasáhnout do vývoje české literatury.[21]

2.3.4 Překladatelská činnost

Neméně významná je Jungmannova činnost překladatelská. Jungmann si k překládání vybíral díla, která se vymykají jeho názorům nebo se mu přímo staví na odpor, což je prvotně patrné hned při výběru Miltonova *Ztraceného ráje*, na kterém pracoval mezi lety

[18]DVOŘÁK, K. a FELIX VODIČKA, 1960, s. 251

[19]Ibidem, s. 239

[20]Ibidem, s. 240

[21]Ibidem, s. 241

1800 – 1804[22] a vydán byl v roce 1811. Tento překlad zaujal přední místo v dějinách obrozenecké poezie.[23] Podrobněji se mu věnují další kapitoly mé práce.

Zajímavé je, že Jungmann si k dalším překladům vybíral díla anglické a německé literatury z období přelomu klasicismu a sentimentalismu, která *„[...] svým vysokým nebo citově vzrušeným stylem poskytovala překladateli možnost pohybovat se v obdobné poloze stylistické a vyzkoušet tak ‚tvůrčí možnosti' češtiny."*[24] Toto se týká spíše jeho drobnějších překladů z Popea, Drydena, Graye, Goldschmita, Klopstocka či Bürgera.[25]

Stejně významný jako *Ztracený ráj* v obrozenecké poezii, byl překlad *Ataly* spisovatele Chateaubrianda v dějinách prózy. Toto dílo se svým slovesným a ideovým charakterem velmi odlišovalo od tehdejšího literárního vkusu. Byla to módní novinka prostoupená romantickou citovostí. Pod patronací Josefa Dobrovského Jungmann přeložil ruské *Slovo o pluku Igorově*. Zřetel zde kladl na rytmickou, zvukovou a uměleckou stránku celého textu. Překládal i díla antických literatur. Tyto překlady, až na tři dialogy z *Lukiána* nejsou nikterak významné. Překlady antických dialogů byly inspirací pro dialogickou formu jeho rozmlouvání *O jazyku českém*. Nadčasovost a zároveň dobová tendenčnost Jungmannova překladatelského díla však spočívá především v tom, že se neopíral pouze o antiku, ale tvořil i v těsném kontaktu s moderními evropskými literaturami,[26] především v duchu preromantismu.[27] Neméně však vychází také z jeho odvahy jít proti Dobrovského klasicistnímu stanovisku. Nebránil se novotvarům a přejímání slov z jiných slovanských jazyků. Díky tomu se mu podařilo úspěšně obohatit slovní zásobu češtiny.[28]

---

[22]DVOŘÁK, K. a FELIX VODIČKA, 1960, s. 241,242

[23]Ibidem, s. 245

[24] DVOŘÁK, Karel a Felix VODIČKA. *Dějiny české literatury. II, Literatura národního obrození*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. s. 244

[25]DVOŘÁK, K. a FELIX VODIČKA, 1960, s. 244

[26]Ibidem, s. 247

[27]TUREČEK, D., 1995, s. 44

[28]Ibidem, s. 43,44

3 KONTEXT DOBOVÉHO JAZYKA, LITERATURY A PŘEKLADU

Pokud se chceme zabývat problematikou konkrétního Jungmannova překladu, a požadavky, které byly na jeho převod *Ztraceného ráje* do češtiny kladeny, je nezbytné zmínit stav našeho jazyka v době národního obrození. V první části této kapitoly bude nastíněn celkový obecný historický vývoj českého překladatelství. Druhá část se zaměří přímo na obrozenský překlad, tedy romantické a klasicistní období, která ovlivnila právě Josefa Jungmanna.

3.1 Nastínění vývoje českého překladu

Jako první překlady, psané jazykem srozumitelným pro obyvatele území dnešní České Republiky, můžeme považovat překlady liturgických textů do jazyka slovanského a překlad Písma svatého do staroslověnštiny. Jsou dílem Konstantina a Metoděje, kteří přizpůsobili křesťanské texty pro naše území v rámci snahy o evangelizaci slovanského obyvatelstva.

Do češtiny jsou kanonické texty souvisleji překládány až od 13. století a překládají se většinou slovo za slovem, aby nedošlo k deformaci křesťanské zvěsti. V literatuře méně závažné povahy je k překladu užíváno jiné metody. Z díla je vyňata myšlenka, motiv nebo téma, které překladatel (v té době zčešťovatel) považuje za zásadní a chce ho převést do svého jazyka. Jde tedy o *„v podstatě nové zpracování obecné substance, které se opírá o jeden či více latinských zdrojů“*. [29] Tento způsob překladu je zřejmý i u nejvýznamnějšího překladatele doby předhusitské, Tomáše Štítného ze Štítného a jeho překladů *Alexandreidy* nebo *Tristana a Izaldy*.[30]

Nové soubory zčeštěných slovesných projevů vnese do oblasti překladu husitství, které přináší nesporný rozmach českého jazyka. Jde o literaturu nábožensky výkladovou a také o duchovní písně. Orientuje tedy české překlady na náboženskou a mravní sféru, čímž zabraňuje, aby k nám pronikala literatura mravně nezávazná či dokonce vulgární.

[29]HRALA, Milan. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. s. 14

[30]HRALA, M., 2002, s. 14

Překládání takových děl je choulostivým problémem českého překladatelství i v dnešních dnech.[31]

Významné změny se odehrávají také v od 14. do 16. století. Je vynalezen knihtisk, který umožňuje jednodušší šíření psaných textů a zároveň je formulována jistá tematická inovace, která vytváří předpoklad pro vznik *„kategorie autorství a původnosti na straně jedné a nepůvodnosti, respektive převzetí původního obsahu a jeho přenesení do jinojazyčné formy, tedy jeho relativně věrného překladu na straně druhé.“*[32]

3.1.1 Překlad v období humanismu

První prestižní kulturou, která se začala zabývat adaptačním transferem textu ve smyslu přiměřování dobovým potřebám, je slovesná kultura antická. Jde o soubor výtvorů individuálních autorů, jehož téma je ale zakotveno v původních textech. Nalezení těchto původních textů se stává hlavním cílem evropského humanismu, jehož představitelé jsou přesvědčeni že *„jejich domácí jazyk je schopen vyjádřit v zásadě vše, co vyjádřili antičtí autoři v jazyce původním.“*[33] Čeští humanisté tedy začínají sepisovat obrany českého jazyka a zároveň se na výsluní dostává práce slovníkářská a s ní samozřejmě i práce překladatelská. V této době je překlad *„[…] sémantická operace uskutečňující se nahrazením jednoho jazykového média jazykovým médiem druhým.“*[34] Překladatelé se snaží navíc své překlady obohatit o funkci vzdělávací, zároveň si však plně uvědomují svou úlohu jazykově-vlasteneckou. Horlivě češtinu hájí jak před latinou, tak před němčinou. Případné jazykové či informační mezery pak řeší doplněním komentářů, poznámkami „pod čarou“ a poznámkami v textu.[35]

3.1.2 Překlad v období renesance

Oproti tomu další období, renesance, se soustřeďuje jednak na transfer antických literárních forem, které se snaží naplnit domácím jazykovým materiálem, jednak přebírá

[31] HRALA, M., 2002, s. 15, 16

[32] HRALA, Milan. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. s. 17

[33] Ibidem, s. 18

[34] Ibidem, s. 18

[35] HRALA, M., 2002, s. 21, 22

motivy a témata literatury antického a též italského renesančního stylu. Dílo je tedy vnímáno jako nové, avšak těsně spjaté s jeho originálem. Přenáší kulturní statek, který ovšem stále náleží původnímu autorovi. Při překládání se klade důraz na užitečnost, což má za následek vydávání překladů „okleštěných", tzn. překladů z druhé ruky, které už jednou prošly cenzurou. Nedá se tedy říci, že by v české literatuře došlo k úplnému přechodu překladu humanistického na renesanční, tedy od překládání literatury „naučné" k překládání literatury „krásné".[36]

3.1.3 Českobratrská překladatelská tradice a překlad Bible kralické

V Čechách se potřeba širšího rozhledu dotkla i Písma svatého. Výklad Božího slova byl u nás přístupný pouze v latinském kontextu, který byl velmi odborný a pro méně vzdělané občany málo srozumitelný. Začínají se tedy studovat *Písma hebrejská* a řecké „originály". Každý překladatel si přivlastňuje právo samostatného výkladu. O úplný překlad *Bible kralické* se zasloužili českobratrští překladatelé, kteří tak na dlouhá staletí vytvořili základ lexikálního, morfosyntaktického a stylistického bohatství českého jazyka. S těmito úspěchy se rozvíjí českobratrská překladatelská tradice a začínají vznikat první teoretické práce o překladu, jejichž autory jsou například Jan Blahoslav nebo Jan Amos Komenský. Ti překlad nevnímají už jenom jako výklad a substituci jazykových prostředků, ale zabývají se i převodem prostředků stylistických (např. přísloví). Vyvrcholením českobratrských překladatelských snah je dílo J. A. Komenského. Podle něj má být překlad *„[…] slovesným dílem, pro nějž je charakteristický velice citlivý kompromis mezi funkcí reprodukční a estetickou."*[37] Jungmann tuto problematiku komentuje takto: *„dále dbáti jest toho, aby […] v překladu odpovídalo – ovšem v mezích možnosti – vlastní užití slova vlastnímu, přesné přesnému, žertovný výraz žertovnému, zastaralý zastaralému atd."* [38] Komenský chtěl svým dílem završit i umění slovníkářské, jeho *Slovník česko-německý* však skončil v plamenech.[39]

[36]HRALA, M., 2002, s. 22, 23

[37]HRALA, Milan. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. s. 24

[38]JUNGMANN in: HRALA, Milan. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. s.24

[39]HRALA, M., 2002, s. 24

3.1.4 Překlad v pohusitském období

V pohusitském období, kdy se dostává na český trůn rod Habsburků, se formuje nový jazykově-národní kontext, který má poněkud atypickou strukturu. Elitní vrstvy obyvatelstva jsou z části jinojazyčné, a proto svou pozornost obracejí k textům převážně německým. Český jazyk je však potlačen a má sloužit pouze k praktickému dorozumívání domácích lidových vrstev. To vede ke snahám o obrodu jazyka a tím i celého národa, které jsou označovány jako české národní obrození.[40]

Překladatel nakládá s originály velmi volně a téměř nerespektuje jejich původní strukturu a hierarchii sémantických prvků. Jejich záměrem je přeložit dílo tak, jak by je byl daný autor napsal, kdyby psal jeho jazykem v právě daném historickém okamžiku. Překladatel zasahuje do fabule i syžetu tak, aby původní myšlenka byla lépe srozumitelná pro české čtenáře.[41] Tyto prvky můžeme najít i v Jungmannově překladu Miltonova *Ztraceného ráje* a jsou více rozebrány v další části mé práce.

3.2 České překlady z anglické literatury v době národního obrození

V českém prostředí je nejrozšířenější znalost němčiny, proto v tomto období dominuje i v překladové literatuře a stává se často mostem pro překlady z angličtiny. Avšak vzhledem k tomu, že hlavní cíle literatury 19. století se odvíjí od myšlenky slovanského bratrství, i překladatelé se orientují na díla slovanských autorů a překlady autorů z jiných jazykových skupin nejsou tak časté.[42]

Přes němčinu se k nám dostávají i první hlavně prozaické útvary anglických autorů, které jsou však velmi volně převedené a jedná se o „počeštěnou“ tematiku různých robinzonád a Shakespearových her. O Shakespearovy hry měla zájem i obrozenecká divadla a byl takto uveden například volný překlad *Mackbetha*. Prvním skutečným překladem originálu Shakespeara byl až *Král Lear aneb Nevděčnost dětinská*, jehož autorem je J. K. Tyla a tato hra byla uvedena ve Stavovském divadle. V této době

[40]HRALA, M., 2002, s. 25

[41]HRALA, M., 2002, s. 26, 28

[42]Ibidem, s. 31

se objevuje i první pokus o souborné vydání překladů Shakespearových her z padesátých až sedmdesátých let.[43]

První významnou osobností obrozeneckého překladu byl bezesporu právě Josef Jungmann. Podle Milana Hraly je to osobnost, která se *„[...] hlásí údajně k přímému překládání z angličtiny. Nevyhýbá se přitom pomoci jiných slovanských jazyků při vytváření nových slov (především abstraktních pojmů), ale také při interpretaci významové (tehdy hlavně pomocí německých ekvivalentů).“*[44] Jungmannovo dílo krásně ukazuje hledání vhodné překladatelské metody, problém volnosti a doslovnosti překladu a obohacování jazyka o chybějící pojmy. Z jeho vyjádření ve *Slovesnosti* můžeme usoudit, že Jungmann se přiklání k názoru, že překládané dílo má být přizpůsobeno českým poměrům natolik, aby působilo jako originál a to i za předpokladu, že bude ubráno na doslovnosti a původní myšlence originálu: *„Jestli překládání knih z cizích jazykůw na ujmu národnímu? Odpowídáme, že není, pokud dobře se děje. Co sluší a jak překládati? Prawíme: to, co nejlepšího jest, a tak překládati, aby původně česky psáno býti se zdálo.“* [45] Jungmann přeložil několik významných i méně významných děl, některá z nich již byly zmíněny v předchozí kapitole.

Zajímavým rysem, který se objevil jak u Jungmannova překladu *Ztraceného ráje*, tak u dalších překladových děl, byly poznámky k jednotlivým zpěvům básní či textům, které zaznamenávaly novotvary či slova méně známá. Tento jev jasně ukazuje, že 19. století bylo obdobím lexikálního obohacování a tříbení.[46]

Pravidelnější výskyt anglické prózy se objevuje asi ve 30. a 40. letech. Hrala však také uvádí, že *„v první polovině 19. století je bibliograficky evidovaných knižních vydání překladů románů a povídek z anglické a americké literatury poměrně skrovný počet.“*[47] Jednalo se například o díla Johna Bunyana (*Jana Bunyána cesta křesťana z města zkázy*

[43]HRALA, M., 2002, s. 31, 32

[44]HRALA, Milan. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. s. 32

[45]JUNGMANN, Josef. *Slowesnost, aneb, Náuka o wýmluwnosti prosaické, básnické i řečnické se sbírkau příkladů neważané i wázané řeči.* Praha: W komissií u kronbergra a řiwnáče, 1845. s. 27

[46]HRALA, M., 2002, s. 34

[47]HRALA, Milan. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. s. 35

do blahoslavené věčnosti), Washingtona Irvinga (*Alhambra, Rip van Winkle*), Waltera Scotta (*Puritáni*), Olivera Goldsmitha (*Kazatel wakefieldský*) nebo Charlese Dickense (*Oliver Twist, Štědrý večer, Zvonky*). Pod těmito významnými překlady byli podepsáni překladatelé J. B. Malý, M. Fialka a V. Špinka a jejich překlady jsou již tištěny latinkou.[48]

J. B. Malý prý překládal přímo z angličtiny, snažil se přiblížit překládaná díla všem vrstvám obyvatelstva a zároveň bylo jeho cílem zachovat původní ráz originálu. Hrala se domnívá, že jeho tehdejší překlady jsou klidně měřitelné s překlady dnešní doby. Jedinou odlišností jsou dosud neustálené slovníkové jednotky, které jsou překládány či dodatečně vysvětlovány v textu, případně je nacházíme v přiložených slovnících.[49]

M. Fialka byl ve své době ceněn za věrné podání originálu Charlese Dickense a byl právě jedním z těch, kteří k výkladu nejasných slov používali připojené slovníky. Jeho překlad *Olivera Twista* z roku 1844 je doplněn vysvětlením „nejznámějších slov" a ten je pro nás dnes jasným důkazem toho, že tehdejší vývoj slovní zásoby a lexikální neustálenosti byl opravdu dynamický. Fialka má problém s anglickými větnými konektory, citoslovci, oslovením a zatím není schopný zachytit hovorovou mluvu a slang postav z londýnského podsvětí. Dělají mu problém i některé významové jednotky a idiomy, např. *dog days*, což v přímém překladu znamená letní vedra, doslova přeložil na nic neříkající *omrazil ve psích dnech svou kancelář*. I přesto, že se snaží věrně přeložit originál, stále u něj můžeme najít snahu přiblížit čtenáři dílo cizí literatury tím, že provede „lokalizační úpravy".[50]

Dalším dokladem tehdejšího překladatelského úsilí jsou překlady děl W. Scotta, které byly započaty už roku 1828 prozaickým překladem básně *Panna jezerní* od F. L. Čelakovského. Jeho další dílo, *Puritáni*, přeložil další významný překladatel této doby, Václav Špinka. Jeho překládání je věrné a kultivované, avšak jeho vazby na nás mohou působit značně archaicky.[51]

[48]HRALA, M., 2002, s. 35

[49]Ibidem, s. 35

[50]Ibidem, s. 35, 36

[51]Ibidem., s. 36, 37

3.3 Klasicismus, preromantismus a romantismus jako období provázející vznik překladu *Ztraceného ráje*

Pokud se na klasicismus a preromantismus díváme v celosvětovém měřítku, řadíme jeho největší rozkvět do 18. Století. *„Pseudoklasicismus a preromantismus jsou pojmy či skutečnosti, které svým rovnoběžným vývojem či dialogem, namnoze polemickým, skládají uměleckou tvář 18. Století."*[52] Do českých poměrů začaly výrazněji zasahovat na jeho konci a počátkem 19. století. Jak je zřejmé z citace, tyto dva směry fungovaly souběžně vedle sebe, ale zároveň každý z nich zastupoval naprosto odlišná estetická, mravní i duchovní stanoviska. U nás je možné nalézt pokus shrnout tyto dva směry pod jedním pojmem „osvícenství", V. Černý se však domnívá, že užití jediného pojmu pro charakteristiku a zobecnění těchto dvou směru je mylné: *„Chtít je zahrnovat pod obecnější jméno osvícenství nelze, osvícenství platí sice obecně za synonymum století, ale pojem se týká příliš výhradně jen racionálně-vědního a myšlenkového rázu věku;"*[53] Protože oba tyto směry lze představit a rozebrat z mnoha různých hledisek, tato kapitola se zaměří pouze na jejich základní charakteristiku a záležitosti vztahující se k překladům a českému prostředí.

3.3.2 Klasicistní překlad

Překladatelství v období klasicismu navazuje na překladatelství renesanční. Je však umělecky více sebevědomé a tím se stává samostatnějším ve svém přístupu k práci. Úkolem překladatele již není pouze zprostředkovat užitečné vědomosti, ale ukázat, že i on je schopen stejné formy a uměleckého vzletu jako autor předlohy. Tímto se překladatel přesouvá od pozornosti na sdělný obsah k zaměření na uměleckou formu. Autoři jsou pyšní na to, že jsou schopni zachovat a vyjádřit autorův styl, ačkoli došlo k naprostému odchýlení od původní dějové zápletky a významového poselství díla.[54]

Od humanismu se liší tím, že se nesnaží dílo přizpůsobit bezprostřední kulturní potřebě, ale snaží se o jeho zevšeobecnění, uvedení v mezinárodní platnost. Překlad měl

[52] ČERNÝ, Václav a Otakar MALIŠ. *Soustavný přehled obecných dějin literatury naší vzdělanosti.* Praha: Academia, 2009. s. 10

[53] Ibidem, s. 10

[54] LEVÝ, J., 1996, s. 66

být adaptací, která zdokonalovala autora, měla ho nějakým způsobem vylepšit a osvobodit z historické vázanosti na mateřské prostředí a jazyk:[55] *„Jejich úkolem bylo dílo v překladu zbavit specificky národních znaků.“*[56] Klasicisté se navíc domnívají, že není nic jednoduššího, než být úzkostlivě věrný originálu. Toto tvrzení podtrhuje jejich snahu zkrášlovat a zdokonalovat dílo původní.[57]

Pro klasicistní školy nebyl typický demokratismus nebo propagační působivost, ale naopak absolutizace estetické normy doby. Svůj vkus pokládali za obecně platný a závazný. Z toho vyplývá, že vše, co nevyhovovalo jejich poetice a neslo nádech jiného uměleckého směru, bylo považováno za méněcenné. Často se v dobových kritikách objevuje tvrzení, že překlad je lepší než originál.[58] Nevýhodou tohoto stanoviska ale bylo, že všichni klasicistní autoři byli nuceni psát stejným způsobem a v neměnném výrazu.[59]

Co se týče slovní zásoby, jejich slovník je velmi omezený. Jen část slovního bohatství českého jazyka je považována za vhodnou pro vážnou literaturu, která je určena pro „nejlepší společnost“. Klasicisti proto z překládaných textů odstraňují dialektismy, profesionalismy a jiná slova, která nejsou v souladu s touto normou. Verš a veršové schéma jsou vlastní doménou původního autora. Proto klasicistní překladatel užívá pro překlad cizí poezie převážně veršové schéma, které je považováno za nejvhodnější pro vážnou poezii v jeho literatuře. [60]

3.3.1 Preromantický a romantický překlad

Preromantismus je někdy chápán jako počáteční fáze romantismu, někdy jako samostatný umělecký směr. *„Preromantismus je tedy to v 8. věku, co připravuje v patrném antagonismu k převládajícímu pseudoklasicismu století budoucí –*

[55]LEVÝ, J., 1996, s. 67

[56]LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu (1): Vývoj překladatelských teorií a metod v české literatuře*. (rozdělené do dvou svazků). Praha: Ivo Železný, 1996. s. 67

[57]LEVÝ, J., 1996, s. 68

[58]Ibidem, s. 68

[59]Ibidem, s 70

[60]Ibidem, s. 69

romantismus. [...] Teoreticky nesnadné rozlišení meze mezi preromantismem a romantismem je prakticky lehké: rozlišení je dáno nástupem n o v é generace; romantickou zveme tu generaci poprvé, která má v své literatuře roli naprosto již vůdčí, vítěznou, charakterizovanou převahou a dominancí; preromantismus, konečně a hlavně se jeví jako řada zálib, mód, tendencí, vnitřně sice příbuzných a sourodých, přitom však roztříštěných a neprobíhajících v jasném vědomí své logické sourodosti, romantismus naopak proměňuje tyto jevy v ucelenou š k o l u a ofenzivní směr, vystupující jménem celistvé d o k t r í n y."[61] Je tedy zřejmé, že jeho nesourodý charakter sám o sobě vede k pochybnostem mluvit o něm jako o samostatném uměleckém směru.

Již preromantikové popírali estetické zásady a normy klasicistních překladatelů. Jejich překlady vnímají spíše jako parafráze, které se překladem jako takovým nedají nazvat. Preromantismus a následně romantismus se tedy od klasicismu liší tím, že požadují překlad absolutně věrný.[62] Romantik se tedy s pokorou podřizuje původnímu autorovi: *„Romantický překladatel chce zachovat do detailů všechny individuální rysy originálu, ať již jde o jazykové zvláštnosti předlohy, nebo o zvláštnosti životního prostředí v díle zobrazovaného. Proto ideálem je mu doslovný překlad."*[63] Co tedy romantikové a preromantikové obětují, je veršová forma. Toto je zásadní rozdíl mezi dvěma porovnávanými směry, preromantismus by nikdy neobětoval obsah, zato na formě mu tolik nezáleží. Jsou tedy možné i převody básní do prózy, hlavní je, když myšlenka zůstane zachována. Naopak klasicismus se raději vzdá obsahu díla, jen aby nenarušil formu a ráz originálu. Zároveň se snaží, aby jejich překlady nesly určitou osobitost jazyka původního autora a aby dílo navozovalo jistou formu „cizosti".[64]

Je tedy jisté, že romantický pohled na překlad je daleko složitější než klasicistní. Jiří Levý uvádí, že je téměř nemožné zachovat osobitost samotného jazykového

[61] ČERNÝ, Václav a Otakar MALIŠ. *Soustavný přehled obecných dějin literatury naší vzdělanosti*. Praha: Academia, 2009. s. 12, 13

[62] LEVÝ, J., 1996, s. 71

[63] ČERNÝ, Václav a Otakar MALIŠ. *Soustavný přehled obecných dějin literatury naší vzdělanosti*. Praha: Academia, 2009. s. 71

[64] LEVÝ, J., 1996, s. 72

materiálu. Sama překladatelská práce nese totiž ve své podstatě přeměnu jazykového materiálu. S tímto pohledem je spojena jejich teze o nemožnosti překladu, který chápou jako nesmírně těžký a téměř nerealizovatelný úkol. Toto je další odlišnost od klasicismu, který se k překládání staví velmi optimisticky.[65]

Romantikové si také uvědomují, že překlad je historicky podmíněn dobou svého vzniku. Jeho platnost je tedy pomíjivá. Jeho přínosem ovšem je, že změří soudobý stav řeči v určitém časovém bodě. Tento romantický přístup je velkým přínosem pro obecnou teorii překladu.[66] Překlad by pro nás tedy měl být jakousi inspirací a měl by v nás vytvořit touhu k tomu, abychom se postupem času dobrali k samotnému originálu.

[65]LEVÝ, J., 1996, s. 73

[66]Ibidem, s. 74

4 JUNGMANNŮV PŘEKLAD *ZTRACENÉHO RÁJE*

4.1 Jungmannův postoj k překladu a verši

Josef Jungmann navázal na práci Dobrovského, která měla velký vliv na formování novodobého českého národa. Plně respektoval Dobrovského kodifikaci a k její stabilizaci, stejně jako k obohacení slovní zásoby spisovného jazyka, přispěl jak svou vlastní tvorbou, tak svými překlady. Jungmann neignoroval starší vývojové etapy spisovného jazyka, naopak, snažil se z nich vycházet, avšak uvědomoval si, že díky přerušení jeho přirozeného vývoje si tehdejší denní potřeba nevystačí s jazykem Veleslavínským, že je nutno jej obohatit. Bojoval za přísné ustanovení spisovné formy jazyka, která bude striktně používána ve všech psaných dokumentech: *„Mluv sobě každý doma, jak umí, ale písemního jazyka, kterýž jest právo a jmění celého národu, jednotník dotýkati varuj se."*[67] Za zvlášť významné jsou pokládány Jungmannovy názory na obohacování slovní zásoby, které svědomitě převáděl v praxi. Dokázal totiž správně poznat a zhodnotit tehdejší podmínky společenské a kulturní, což bylo důležité pro přizpůsobení jeho jazykového programu požadavkům formujícího se novodobého českého národa.[68]

4.2 Podmínky pro vznik překladu

Na Jungmannův překlad Miltonova *Ztraceného ráje* se nemůžeme dívat pouze jako na překlad. K tomu, aby takové dílo mohlo v našem jazyce vzniknout, musel Jungmann ovládat i umění básnické. Pokusil se samozřejmě i o vlastní básnickou tvorbu, ale jako básník se do českých dějin nezapsal. Význam jeho autorských básní byl poznamenán tím, že jej tehdejší kritika hodnotila podle romantických měřítek, ne podle klasicistních.

J. Hrabák objasňuje pohled tehdejší společnosti na básnickou tvorbu Jungmannovu takto: *„[…] i tenkrát, když literární historie přemístila Jungmanna ve své registratuře z přihrádky romantiků do nově vytvořené přihrádky klasicistů, nedovedla se*

[67]KŘÍSTEK, Václav. Jungmannovy názory na jazyk a jeho poslání v životě společnosti. *Naše řeč* [online]. 1973, roč. 56(4) [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5702>.

[68]Ibidem

na něj podívat opravdu klasicistníma očima.“[69] Jak již bylo objasněno v předchozí kapitole, klasicismus měl oproti romantismu naprosto odlišné požadavky na téma a estetické působení autorské básně: *„Kámen úrazu je však v tom, že klasicista si kladl problém básnické tvorby jinak než romantik. Klasicista nekladl důraz na původnost thematu, a proto nehodnotil překlad níže než původní výtvor. Nosítkem klasicistické estetiky byl princip nápodoby, a proto je pochopitelné, že se stírala hranice mezi dílem původním a překladem. […] Byla to poesie rozumářská a chladná, byla to poesie vzdálená vkusu dneška – ale přece jen poesie pravá, poctivá a nefalšovaná.“*[70] Hrabák tímto vyjadřuje i svůj názor na otázku, zda je Jungmannův překlad *Ztraceného ráje* možno brát opravdu jako překlad díla Johna Miltona nebo jestli se jedná o vlastní autorské dílo vycházející z anglického originálu. Tuto otázku si klademe z pohledu dneška. Pokud se na dílo podíváme v souladu s jeho historickým kontextem, přizpůsobení témat, myšlenek i vynechání určitých pasáží, je v souladu s předpoklady, které stanovoval klasicistní koncept literatury: *„A jestliže Jungmann jako básník je mrtev pro dnešek, neznamená to, že nebyl básníkem ve své době. Chceme-li jej pak spravedlivě ocenit, musíme jej hodnotit historicky; to znamená z hlediska jeho doby a jejího literárního kontextu.“*[71]

Přímou odpověď na to, jestli se jedná o dílo nové, nebo se na *Ztracený ráj* máme dívat jako na překlad Miltonova originálu, můžeme jen těžko definovat. Avšak vzhledem k tomu, že romantismus a klasicismus u nás fungoval v podstatě vedle sebe, záleží na tom, z jakého úhlu pohledu se na dílo podíváme. Jak vyplývá z výše uvedeného, Jungmann splnil požadavky klasicistní literatury a jeho dílo je více než tematicky inspirované Miltonovým originálem. Pro dílo takového rozměru, umístěné na pomezí vlastní tvorby a překladu, termín nemáme. Jungmannovo překládání poezie tvoří v dějinách jakousi samostatnou kapitolu, kterou nelze srovnávat s jinými klasicistními

[69]HRABÁK, Josef. Nad Jungmannovým překladem Miltonova Ztraceného ráje. *Časopis Musea Království českého.* 1912, roč. 86, svaz. 6. s. 70

[70]Ibidem, s. 70

[71]HRABÁK, Josef. Nad Jungmannovým překladem Miltonova Ztraceného ráje. Časopis Musea Království českého. 1912, roč. 86, svaz. 6. s. 70

díly, jež z cizích originálů vycházela pouze tématem: *„Šlo mu v básnické činnosti jen a jen o řešení problémů jazykových.“* [72] Jeho motiv a pohnutky k realizaci překladu byly směrovány k obohacení češtiny a přispění k obrození našeho národa více, než k estetickému vyjádření či věrnému předání originálu.[73]

Obecně vzato překlad sám o sobě měl v té době v české kultuře velmi významné postavení. V. Macura soudí, že: *„překlad totiž není v dané situaci projevem jakési kulturní nevyvinutosti a pasivního vztahu ke kulturám cizím, ale spíše se v dobovém myšlení stává i nástrojem aktivního kulturního zápasu, byť vedeného ve sféře verbální, jak už povaze obrozenské kultury odpovídá.“*[74] Upozorňuje však, že překladovost je nutné brát jako princip vyjádření české kultury vůbec. Utvářející se jazykový model totiž proniká i do nejazykové složky kultury a tím vytváří a v podstatě jí i vnucuje svůj řád.

Je tedy dáno přirozeným vývojem, že překladovost pro vývoj českého jazyka i kultury velmi důležitá byla, zároveň však v určité fázi české osobnosti národního obrození museli začít prosazovat ústup překládání z cizích jazyků. Autoři totiž často upřednostňovali překlady na úkor vlastní originální tvorby, která je potenciálem pro vznik a vývoj našeho vlastního literárního bohatství.[75] *„V třicátých letech se nicméně odpor vůči překladovému pojetí české literatury stává postupně obecným, takže ve druhém vydání své Slovesnosti musí Jungmann úlohu překladu v české kultuře výslovně obhajovat.“*[76]

[72]HRABÁK, Josef. Nad Jungmannovým překladem Miltonova Ztraceného ráje. Časopis Musea Království českého. 1912, roč. 86, svaz. 6. s. 71

[73]HRABÁK, J., 1912, s. 71

[74]MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. Jinočany: H & H, 1995. s. 77

[75]MACURA, V., 1995, s. 77, 78

[76]MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. Jinočany: H & H, 1995. s. 78

4.3 Definice překladu a požadavky tehdejší společnosti

„Překlad je písemný převod textu z jednoho jazyka do druhého.“ [77] Tato forma obohacování jazyka a literárního fondu byla pro obrozence jednou z nejvýznamnějších možností jak dokázat, že čeština je schopna vyjádření na stejné úrovni jako ostatní vyspělé jazyky. Jungmann se nacházel ve velmi složité překladatelské pozici, neboť se při své práci nemohl opřít o rozvinutou českou jazykovou a literární tradici. Najít vhodný ekvivalent pro slova vyjádřená v originálním jazyce bylo náročné, tudíž řešení otázek překladatelství u nás bylo nutně těsně spjato s otázkami vývoje českého jazyka a národní literatury.[78] Jungmann si tuto skutečnost uvědomoval a bral si příklad u pokrokovějších národů: „*Naposledy i doslovné překládání z cizích jazykův, jestliže není na odpor duchu češtiny, může rozmnožiti bohatost jejích obratův a výrazův. Činili to Římané z řeckého, Němci z francouzského, anglického, aj.“*[79]

Zajímavý paradox dobové komunikační situace uvádí Macura, který se snaží vysvětlit, že většina vrstev české společnosti nebyla připravena přijímat přeložené odborné a beletristické texty. Vzhledem k tomu, že jazyk v té době nebyl výrazně rozvinutý a překladatelé často užívali slov nově vytvořených, méně vzdělaní občané českému textu nerozuměli a pro velmi omezený počet vzdělaných bylo jednodušší si text přečíst v originále. Práce překladatele se podle něj tedy v některých případech stávala téměř bezvýznamnou.[80]

4.4 Subjekt překladatele

Samotný překladatel vždy zastupuje v textu důležitou roli a ať chce či nechce, jeho osobnost, postoje, vzdělání apod. se více či méně promítá ve vytvořeném textu. Macura soudí, že Jungmann jako překladatel vstupuje mezi autora a příjemce překladu velice aktivně, výrazně prosazuje svou individualitu, vyslovuje se k aktuálním otázkám své doby

[77]Definice některých pojmů z oblasti tlumočení a překladů. *JTP Jednota tlumočníků a překladatelů* [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: <http://www.jtpunion.org/spip/article.php3?id_article=15>.

[78]JUNGMANN, Josef. Překlady I. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958. s. 8

[79]JUNGMANN in: LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu (2)*. (rozdělené do dvou svazků). Praha: Ivo Železný, 1996. s.9

[80]MACURA, V., 1995, s. 62

a snaží se hodnotit a vhodně formulovat své vlastní názory. Tímto ale samozřejmě nastává nevyhnutelný zásah do původního textu, ve kterém v případě Jungmanna dochází nejčastěji k proměnám časoprostorové lokalizace autorského subjektu a pozice názorové. Názory autora jsou často obměňovány nebo dokonce plně nahrazeny úhlem pohledu překladatele.[81] Ač Macura tyto informace vztahuje především k Jungmannovým překladům odborným, lze se domnívat, že pozice překladatele se stejným způsobem odráží i v jeho překladech krásné literatury a poezie.

Všechny tyto rysy, které se do jeho textů promítají, jsou přímým důkazem toho, že obrozenský překlad *„[...] hodnotu původnosti obvykle nehledá v originálu, ale v jeho českém ekvivalentu […]. Subjekt autora originálu se stává – vedle neobvykle zbytnělého subjektu překladatele – vyžadovanou a využívanou složkou přeloženého textu.“*[82] Tímto způsobem překladu však často dochází k tomu, že překlad obsahuje celou řadu informací, které v původním díle vůbec nebyly obsaženy. Také se v něm odráží časový prostor, který odděluje čas vytvoření originálu od času samotného překladu. Zároveň se překladatel stává částečným spoluautorem. Původní autorský subjekt tedy samovolně přechází do českého prostředí a dochází tak ke změně hodnot spjatých s geografickým prostorem. [83] Obecně vzato všechny posuny, které nastávají v procesu překladu *„ […] vycházejí z přizpůsobení textu originálu ideologické soustavě jungmannovské generace, v níž důležitým článkem je kladné hodnocení slovanství, podřízení specifiky jednotlivých slovanských národů ideální jednotě, slovanského národa‘“* [84]

4.5 Jungmannova překladatelská koncepce

V otázce jaký postoj by měl překladatel ke svému překládání zaujmout, má Jungmann jasno: *„Překládání tak málo jako spisování dá se pravidly naučiti.“* [85] Překladatel se samozřejmě musí řídit určitými pravidly, ale jejich volbu Jungmann nechává

[81]MACURA, V., 1995, s. 63

[82]MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. Jinočany: H & H, 1995. s. 64

[83]MACURA, V., 1995, s. 64 - 66

[84]MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. Jinočany: H & H, 1995. s. 66, 67

[85]JUNGMANN in: LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu (2)*. (rozdělené do dvou svazků). Praha: Ivo Železný, 1996. s. 11

na překladateli samotném. Pokud má pro tuto činnost vlohy, je si schopen sám utvořit překladatelský program založený na dobrých translačních vzorech: *„[…] sama práce jest pracujícímu učitelkyně.“*[86] Nepostradatelná je jistě i důkladná znalost obou jazyků.

„Každé literárne dielo je aktom komunikácie.“[87] Z tohoto Popovičova úsudku vyplývá, že každá literatura může mít vliv na jinou literaturu. Její působení může být dvojí: literatura má tvořit a zároveň působit jako prostředek komunikace. Jungmann uvádí dva způsoby, jimiž lze původní dílo převést do češtiny. Při prvním se tlumočník vehementně snaží zachovat myšlenku a smysl originálu. Jediným jeho cílem je vzbudit ve svých čtenářích podobný pocit, jaký musel u svých posluchačů vyvolat originál. Druhou, podle něj nesnadnější, ale zároveň ocenění hodnou možností je přenést do češtiny dílo vlastními slovy a obraty. Zároveň je nutné věnovat se metrické a zvukové stránce a dílo posluchačům přiblížit jak po vizuální, tak i po zvukové stránce. Přesto je však třeba dbát na to, aby hlavní myšlenka díla nebyla poškozena.[88] Jungmann uvádí krásné srovnání*: „Překladatel věrný od svobodného rozdílen jest jako tanečník s volnýma od druha se spoutanýma nohama.“*[89]

Literatura každého národa přímo nebo pomocí překladů přejímá to, co jí v daném období chybí pro vlastní vývoj. Popovič charakterizuje překlad jako bilaterální model: *„[…] preklad je nositeľom komplementárnej príslušnosti k dvom literatúram, k literatúre vysielanej i prijímanej, implikuje dvojsmernosť komunikácie.“*[90] Překlad je tedy jakousi zpětnou vazbou originálu, zároveň však i samostatnou akcí obohacující jazyk, do kterého je dílo překládáno.

[8686]JUNGMANN in: LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu (2)*. (rozdělené do dvou svazků). Praha: Ivo Železný, 1996. s. 11

[87]ANTON POPOVIČ. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Vydavatelstvo Tatran, 1975. s. 27

[88]LEVÝ, J., 1996, s. 9 - 12

[89] LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu (2)*. (rozdělené do dvou svazků). Praha: Ivo Železný, 1996. s. 12

[90]POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Vydavatelstvo Tatran, 1975. s. 28

Při překladu dochází samozřejmě k určité diferenciaci od původního originálu. Podle Popoviče může mít tato diferenciace na původní dílo jak pozitivní, tak negativní dopad. Pokud je dílo z prostředí, které je na nižším či teprve se rozvíjejícím stupni literární vyspělosti, dochází nutně k dodání charakteristických rysů na primární úrovni vyspělejšího přejímajícího prostředí a tím i k obohacení estetické úrovně a „zlepšení" předlohy. Pokud jde však o převod opačný, velmi často dochází k deformaci původního významu, neboť v prostředí nižšího literárního stupně není možno vyjádřit vše, co vyjadřuje originál. Překladatelé nejsou schopni porozumět pravému významu některých výrazů nebo jsou nuceni je přizpůsobit svému čtenářskému prostředí.[91] Felix Vodička v předmluvě k prvnímu vydání Jungmannových *Překladů* uvádí, že jeho překlady *„Měly již svým rázem, svou tendencí k autonomnímu básnickému jazyku vytvářet představu vyššího slohu, básnických forem, které by byly schopny nést pathos buditelské myšlenky, jež chtěla překonat malost soudobých možností v rozvoji českého národa."*[92]

4.6 Jungmannův překlad a slovní zásoba

Slovník Miltonova díla *Ztracený ráj* je podle L. Cejpa neobyčejně vyhraněný a tímto odpovídá požadavkům na opravdu vznešený duchovní epos. Milton používá mythologické názvosloví jmen, osob i zemí původu židovského, orientálního, řeckého a latinského. Jungmann se s tímto cizím názvoslovím vyrovnával různě. Některá jména ponechal, jiná přizpůsobil buď svépomocí nebo podle německých či polského překladu (Hesebon – Hesbon, Chemos – Chamos). Některé cizí názvy z díla úplně vynechal (Nebo, Eleale). Jiná cizí jména zase počeštil (Šalamoun, Joviš).

Obecný slovník užívaný v Miltonově *Ztraceném ráji* je velmi bohatý a Cejp tvrdí, že ve své specifičnosti nenapodobitelný. *„Je to slovník prostoupený slovy původu latinského i řeckého, se silně abstraktním zabarvením a výlučnými výrazy, jež se jinde nevyskytují."*[93] Stále je nutno si uvědomovat, že překlad *Ztraceného Ráje* vznikal v době národního obrození, tedy v období, kdy ještě čeština nedisponovala tak rozsáhlou slovní

[91]POPOVIČ, A.,1975, s. 28, 29

[92]JUNGMANN, Josef. *Překlady I*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958. s. 8

[93]CEJP in: JUNGMANN, Josef. *Překlady I*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958. s. 393

zásobou jako mnoho jiných evropských jazyků. Jungmann se s tímto náročným úkolem vyrovnal tím, že vytvářel slova nová nebo obnovil slova ze staré češtiny, která byla již téměř zapomenuta: *„Ku překládání Ztraceného Ráje Jungmann mnohá a mnohá slova – pojmy musil shledávati a částečně tvořiti. Přirozeným zdrojem byly české památky staré, tehdy zapomenuté a ostatní jazyky slovanské. I vidíme tedy, že veliký počet slov v Ráji vzat jest ze starých památek (z Trojanských letopisův, z bible aj.), jako např. braň, váleti = válčiti, hbitý atd. Mnoho slov čerpal z bibli Bratrské, jak už předmět sám jej k tomu vedl; i jeví se nám Ráj Jungmannův jako most, který spojuje starší češtinu najmě Bratrskou s naší modernou, spojující takto starší řeč s novější. Vedle tohoto hlavního pramene starší literatury české Jungmann s rozvahou a jemným taktem zavádí do spisovné češtiny a speciálně i do svého Ztraceného Ráje slova polská, ruská a slovanská vůbec.“*[94] V určitých případech však tento způsob nebyl možný, protože se objevovala slova, kterým Jungmann nemohl rozumět a nenašel pro ně oporu a pomoc ani v žádném z cizích překladů. Cejp uvádí příklad:

Clothed with transcendent brightness

Přeložený jako

Hojným bleskem odín byv

Satan, whom now transcendent glory raised

Above his fellows

Přeložený jako

Satan, jehož sláva jasná zvýšila

[94]TRUHLÁŘ, J. a J. VANČURA, Jaroslav VLČEK, T. G. MASARYK. Srovnání epických básní RK. a RZ. s novějšími díly literárními. *Česká společnost rukopisná*. [online]. 1886 [cit. 2015-01-15]. Dostupné z: <http://www.ru-kopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/tgm/tgm-11.htm>.

Nade druhy své

Which th'Almighty seeing

From his transcendent seat the Saints among

Přeložený jako

Kteréž vida Všemohoucí, uprostřed

Svatých, s sídla svého paprskového[95]

Zde je opravdu hezky vidět použití anglického slova *transcendent*, dnes přeloženého do češtiny jako *přesahující veškerou lidskou zkušenost*. Jungmann si s překladem takto abstraktního a náročného slova nevěděl rady, tak ho v každém z uvedených případů přeložil takovým způsobem, jaký považoval v danou situaci za nejvhodnější. Je ale více než jasné, že absence takových slov celému překladu Miltonova eposu ubírá na velkoleposti. Podobných případů by se dalo uvést mnoho, ale myslím, že pro ukázku toho, s jakými těžkostmi se Jungmann musel při překládání potýkat, je tento dostačující.

Kompletní seznam nových slov vytvořených speciálně pro potřeby překladu *Ztraceného ráje,* který nese název *Poznamenání slov pozatmělejších*, je k nahlédnutí v příloze na konci práce.

[95]CEJP in: JUNGMANN, 1958, s. 394

5 ROZBOR JUNGMANNOVA PŘEKLADU *ZTRACENÉHO RÁJE*

K rozebrání a hodnocení Jungmannova překladu Miltonova *Ztraceného ráje* budu používat převážně čtyři studie věnované přímo tomuto tématu. První je stať Karla Štěpaníka s názvem *Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje*[96]. Druhou je studie *Nad Jungmannovým překladem Miltonova Ztraceného ráje* napsaná Josefem Hrabákem[97]. Třetí sepsal Emanuel Chalupný a nazval ji *Jungmannův překlad „Ztraceného ráje"*[98] a čvrtým a zároveň nejrozsáhlejším zdrojem informací je studie Ladislava Cejpa pojmenovaná *Jungmannův překlad Ztraceného ráje.*[99] Nejprve však pár slov o Johnu Miltonovi, autoru originálního díla *Paradise Lost* a o díle samotném.

5.1 Milton a jeho Ztracený ráj

John Milton se narodil jako syn zámožného londýnského notáře a bankovního zprostředkovatele, proto se vyhnul závislosti na šlechtických patronech, což bylo běžným údělem tehdejších neurozených umělců. Dostalo se mu dobrého vzdělání a podařilo se mu dorůst v nejučenějšího anglického poetu. Jeho nejvyšším životním cílem, ke kterému se postavil s charakteristickou nezlomností, bylo stát se slavným básníkem národním.[100]

Ztracený ráj Johna Miltona je soubor 10 knih, který vyšel v roce 1667, tedy tři roky před autorovou smrtí. Pracoval na ní devět let svého života. Tuto hrdinskou báseň, která je dnes považována za vrchol jeho tvorby, sepsal již jako slepý a ve své době jen těžko hledal nakladatele, který by jeho dílo vydal. Již jeho samotný název, *Ztracený ráj,* byl odrazující, protože knihy s náboženskou tématikou vyšly z módy.[101] Z dnešního pohledu se toto dílo *„zabývá teologickými problémy, křesťanskou filozofií a zároveň mění*

[96]ŠTĚPANÍK, Karel. Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje. *Časopis matice moravské*. 1925, roč. 49, s. 260 – 280

[97]HRABÁK, Josef. Nad Jungmannovým překladem Miltonova Ztraceného ráje. *Časopis Musea Království českého*. 1912, roč. 86, svaz. 6, s. 70 – 77

[98]CHALUPNÝ, Emanuel. Jungmannův překlad „Ztraceného ráje". *List sdružení moravských spisovatelů*. 1947 – 48, roč. 2, č. 1 – 10, s. 387 – 393

[99]CEJP, L. *Jungmannův překlad Ztraceného ráje*, s. 361 - 430 in: JUNGMANN, Josef. *Překlady I*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958.

[100]STŘÍBRNÝ, Z., 1987, s. 252

[101]JUNGMANN, J., 1958, s. 15

zaběhlé konvence anglické poezie."[102]Milton se snaží ospravedlnit Boží rozhodnutí, ve své víře hledá odpovědi a využívá k tomu lyrického vyprávění s velkou emoční hloubkou. Jeho dílo je *„imponující jednotou v celkovém pojetí i v slovním, metrickém a obrazném bohatství."*[103]

5.1 Veršové schéma

Ztracený ráj je napsán blankversem, což je pětistopý deseti nebo jedenáctislabičný nerýmovaný verš jambického spádu, který je typický pro anglickou poezii.[104] Básně psané tímto veršem jsou většinou nestrofické, což můžeme pozorovat i u *Ztraceného ráje*. V lyrice se tento druh verše nepoužívá, typický je spíše pro epiku či drama. Největšího rozvoje dosáhl právě v Anglii, jeho nejvýznamnějšími představiteli jsou například Shakespeare, Eliot nebo právě John Milton. Z Anglie se mu podařilo proniknout i do ostatních literatur, českou nevyjímaje. *„Český blankvers je poněkud odlišný od anglického, což je dáno strukturou českého jazyka, jenž má omezené množství přízvučných jednoslabičných slov, z těchto důvodů začíná mnohdy český blankvers daktylskou stopou."*[105]

5.2 Proč Jungmann k překladu zvolil Ztracený ráj?

Otázkou je, proč si Jungmann po přeložení Chateaubriandovy *Ataly* zvolil jako další právě Miltonův *Ztracený ráj*. Tato díla se zdají být velmi odlišná, avšak Cejp ve své studii poukazuje na určité prvky, které je spojují. V obecné rovině je to například snaha o odpoutání od přílišné závislosti na německé kultuře, zdůraznění romantických složek a v neposlední řadě i snaha dokázat, že čeština je schopna konkurovat jiným vyspělým literaturám jak v oboru poezie, tak i prózy.

---

[102]TURZÍKOVÁ, Tereza. John Milton: Ztracený ráj. Lepší vládnout v pekle, než sloužit v nebi. *Topzine* [online]. 2014 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: <http://www.topzine.cz/john-milton-ztraceny-raj-lepsi-vladnout-v-pekle-nez-slouzit-v-nebi>.

[103]STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury 1*. Praha: Academia, 1987. s. 259

[104]PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. s. 52

[105]Ibidem, s. 52

Důvody k volbě námětu *Ztraceného ráje* dělí Cejp na objektivní a subjektivní. Jako objektivní uvádí ústřední motivy díla – lásku Adama a Evy a vzpouru andělů, v níž nad Kristem vyzdvihuje velkolepou postavu Satanovu, která je pro romantického člověka velmi přitažlivá. Jako příklad uvádí Jungmannův výrok ve *Slovesnosti*: *„Vzbouřivší se andělé jsou bližší člověku, ‚protože tito chtějíce jednati v okolnostech a poměrech lidských, svou mocí nad ně povýšiti se nemohou.' A Jungmann pokračuje: ‚Tato obmezenost vnitřní jich povahy činí je člověku bližším: pročež ďábel v Ztraceném ráji Miltonově i v Messiadě – neb Abadonna v této poslední – více nás esteticky zanímají než Kristus sám'".*[106]Dále se jak on, tak Chalupný shodují, že ho k překladu mohl motivovat význam tohoto díla pro novověkou německou literaturu.

Na subjektivní stránku volby překladu se ve své studii zaměřil Emanuel Chalupný, neboť ji zhodnotil jako převažující nad objektivními důvody. Z Jungmannových *Zápisků* vyhodnotil, že se ve svých překladech chtěl mladý překladatel pouze cvičit ve slohu. *Ztracený ráj* měl sloužit pouze jako příprava k velkolepějším dílům budoucím, protože vykazuje viditelné stopy překladatelova zápasu s obtížemi a ne vždy vydařenou snahu přemoci je. Ani tehdejší společnost pravděpodobně dílo takového charakteru nevyžadovala, o čemž svědčí fakt, že *Ztracený ráj* byl vydán až 7 let poté, co byl přeložen.

Vedle potěšení a blaha z obrazu ráje a velké umělecké ceny básně, můžeme pohnutky vedoucí k překladu právě *Ztraceného ráje* hledat už v Jungmannově mládí. Četba Miltonových veršů mu byla *„vysvobozením ze všedního světa v chvílích oddechu."*[107] Sdílel s Miltonem názory na harmonii přírody, ideální manželskou lásku a prvotní hřích. Chalupný tedy vidí jako zřejmé, že *„Jungmanna tedy k převodu Ztraceného ráje vábil předně ráz díla, blízký jeho citům i touhám intimním, […]."*[108] Dále se podle něj pravděpodobně Jungmann domníval, že když Miltonova báseň měla tak obrovský úspěch a ohlas u západoevropské vzdělané společnosti v 18. století, může mít její překlad stejně obrozující vliv na českou literaturu. Tento záměr však vnímá jako

[106]CEJP, L. *Jungmannův překlad Ztraceného ráje*, s. 361 - 430 in: JUNGMANN, Josef. *Překlady I*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958. s. 368

[107]CHALUPNÝ, Emanuel. Jungmannův překlad „Ztraceného ráje". *List sdružení moravských spisovatelů*. 1947 – 48, roč. 2, č. 1 – 10. s. 389

[108]Ibidem, s. 390

druhotný, neboť sám Jungmann si při výběru nemohl být jistý, zda dílo dokončí a jestli bude vůbec někdy vydáno.

Chalupný dále soudí, že dalším možným důvodem k výběru *Ztraceného ráje* jako předlohy pro překlad mohlo být alespoň částečné ztotožnění se s ideovou stránkou díla. Jungmann se k myšlenkám originálu staví kriticky. S některými myšlenkami, jako například s postojem k manželství, se plně ztotožňuje, avšak některé rázně odmítá. Vzhledem k tomu, že si toto dílo k překladu vyvolil, souhlas s názory pravděpodobně převážil nad nesouhlasem. Pokud některá z Miltonových myšlenek byla vyloženě v rozporu s názorem Jungmannovým, svůj nesouhlas vyznačil poznámkou.[109]

Také Macura se pokouší dobrat k odpovědi na otázku, tak často pokládanou v české literární vědě, proč Jungmann vyvolil k překladu právě *Ztracený ráj*. Tvrdí, že při posuzování této otázky dosud nebyla doceněna skutečnost, že *„[...] Paradise Lost představuje doslova amalgam různých kultur.“*[110] John Milton ve své skladbě prolíná pohanskou, křesťanskou i židovskou tradici. Zároveň se mu daří spojit středověkou romanci s biblickou historií, pohanskými mýty a s konstrukcemi soudobé teologie.[111] *„Už prostým převodem do češtiny a využitím obrovského množství polonismů a dalších ‚jihoslovanských‘ slov může Jungmann tento Svět jako takový, svět lidské kultury, uchvátit pro Slovanstvo a Slovanstvo do něj uvést po bok antice a po bok kultuře indické, jejíž ideál české obrození pro své potřeby vyvolalo. Konečně někde ‚tam‘ se značná část Miltonovy skladby v mytologickém bezčasí také odehrává. Uchvácení všelidského mýtu mýtem všeslovanským tak v Jungmannově Ztraceném ráji nejcelistvěji vyjadřuje myšlenku o univerzalitě slovanství, která je pevnou složkou obrozenské ideologie.“*[112]

5.3 Jungmannova překladatelská metoda

Všichni autoři, jejichž studie jsou v této práci srovnávány, se shodují na tom, že Jungmann ke svému překládání *Ztraceného ráje* nepoužíval pouze Miltonův originál. Části jeho

[109]CHALUPNÝ, E., 1947-48, s. 392

[110]MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. Jinočany: H & H, 1995. s. 75

[111]MACURA, V., 1995, s. 75

[112]MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. Jinočany: H & H, 1995. s. 75 - 76

překladu se shodují, či je v nich patrná inspirace německým překladem S. G. Bürdeho, J. W. Zachariova a polským převodem Jacka Przybylského. Tuto metodu můžeme v jejich studiích najít pod pojmy nepřímý překlad nebo překladatelská clona.

5.3.1 Nepřímý překlad obecně

Nepřímý překlad neboli překládání z druhé ruky je velmi příznačné pro české překladatelství obrozenského období a mnohem více než v jiných literaturách zasahuje až hluboko do 19. století. Zpočátku tento typ překládání není považován za znehodnocující, pohled na tuto problematiku se mění až na konci národního obrození, kdy začíná být vyžadována přesná reprodukce předlohy.[113]

Nejčastěji používaným jazykem pro zprostředkování originálního díla u nás byl jazyk německý. Levý se domnívá, že tomu bylo jednak proto, že němčinu ovládala perfektně většina vzdělanců, kteří se o překládání literárních děl pokoušeli. Zároveň se však domnívá, že německé překlady a úpravy klasických děl vyhovovaly dobovému vkusu a požadavkům především maloměšťanského publika. Zajímavé ovšem je, že u nejvýznamnějších překladů, které pomáhaly formovat český styl, nacházíme jako zprostředkující prvek jazyk polský. Tato skutečnost byla pravděpodobně dána snahou vymanit se jazykově alespoň trochu z vlivu němčiny a zároveň tento požadavek stanovil a formuloval Puchmajer, podle jehož školy se ubírala většina tehdejšího českého literárního dění. Polština, patřící též k jazykům slovanským, ušetřila čas samotným překladatelům svou srozumitelností a zároveň osvobodila náš jazyk od nemotorných poněmčených výrazů a obohatila češtinu o slova našemu jazyku blízká a vyhovující.[114]

Levý však také upozorňuje, že nepřímé překládání často komplikuje práce na dějinách českého překladu, protože mnoho děl, nevyjímaje díla předních autorů, je pořízeno přes překlad německý či polský. Badatel má tímto zkomplikovanou práci, neboť hrozí, že ve své studii popíše pouze překlad, podle kterého byla česká verze pořízena.

Jako příklad autora, který překládal tímto způsobem, uvádí například Nerudův převod Hugovy básně *Conscience*, který přeložil pomocí německého překladu Ludwiga

[113]LEVÝ, J., 1996, s. 77

[114]Ibidem, s. 77,78

Seegera. Zároveň však podotýká, že ani překládání z druhé ruky nebylo vždy tak jednoduché a obyčejně se dá rozdělit na dva odlišné postupy:

1) Autor cizí překlad používal jako pomůcku pro vyřešení obtížných detailů originálního díla, ať už z hlediska významového či technického.

2) Autor pořídil celý překlad podle cizí verze a dodatečně si ho pouze zkontroloval s originálem.[115]

Levý soudí, že to, jakým způsobem překladatel postupoval, se dá poměrně snadno zjistit: *„Byl-li východiskem originál a cizí překlad jen pomůckou, pak zpravidla český překladatel podlehne záludnosti předlohy tam, kde výklad je zdánlivě prostý a jasný, a cizí verze se přidrží v místech, která v předloze jsou obtížná.“*[116] Jako příklad uvádí Tylův převod Shakespearova *Krále Leara* a právě Jungmannův překlad *Ztraceného ráje*.[117]

5.3.2 Nepřímé překládání Ztraceného ráje

Jak jsem již uvedla, mnoho autorů zabývajících se tím, jaký způsob překládání Jungmann používal, se shoduje v názoru, že si při překládání pomáhal již hotovými překlady německými a překladem polským. Hrala ve svých *Kapitolách z dějin českého překladu* uvádí, že Jungmann se hlásí k přímému překládání z angličtiny, avšak využívá při své práci i překladů do jiných jazyků: *„[…] který se údajně hlásí k přímému překládání z angličtiny. Nevyhýbá se při tom pomoci jiných slovanských jazyků při vytváření nových slov (především abstraktních pojmů), ale také při interpretaci významové (tehdy hlavně pomoci německých ekvivalentů).“*[118]Podobně se k problematice metody Jungmannova překládání vyjadřuje i Emanuel Chalupný*: „Pro pochopení originálu a usnadnění českých obratů v místech obtížných vzal si k ruce nejlepší a nejnovější z německých překladů Ztraceného ráje v 18. století, dílo od S. G. Bürde. Pomůckou k tvorbě českých výrazů byl mu polský překlad, jejž r. 1791 vydal Jacek Przybylski. Věcné poznámky k dílu a z části*

[115]LEVÝ, J., 1983, s. 183, 184

[116]LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Panorama, 1983. s. 184

[117]LEVÝ, J., 1983, s. 184

[118]HRALA, Milan. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. s. 32

i jiné stránky překladu čerpal ze staršího německého převodu J. W. Zachariova (1765). Čeho ani v těchto dílech nenalezl, čerpal odjinud: z Tomsova slovníku, z dostupných spisů starších i novějších, ba i z jazyka polského a ruského, […].“[119] Souhlasí s nimi i Karel Štěpaník, který uvádí: *„Některá místa, […], ukazují, že asi Zachariä byl Jungmannovi svým překladem nápomocen, když nevěděl, jak vystihnout smysl anglického znění.“*[120]

I Cejp si je jistý, že si Jungmann při překládání vypomáhal texty v jiných jazycích. Podle něj byla v minulosti největší pozornost věnována vztahu Jungmannova překladu k překladu polskému. Touto souvislostí se asi nejvíce zabýval Marjan Szyjkowski, který píše: *„Tohoto polského textu užíval Jungmann především. Odtud ‚slova a obraty‘, nesprávně připsané ruskému vlivu a jenom v malé části v seznamu českého překladatele prozrazené.“*[121]

5.3.3 Jungmannova znalost angličtiny

Otázkou zůstává, proč Jungmann v překladech do jiných jazyků oporu hledal. Jako první se nabízí důvod, že angličtinu ovládal hůře než němčinu nebo polštinu, proto pro něj bylo jednodušší z těchto překladů pochopit složitější myšlenky díla či anglické novotvary. Názory na jeho znalost anglického jazyka se liší. Chalupný je toho názoru, že *„byl k podniku dobře připraven důkladnou znalostí angličtiny.“* [122] Karel Štěpaník po zhodnocení I. A X. zpěvu Jungmannova překladu a srovnání s anglickým originálem dochází též k závěru, že jeho znalost angličtiny byla dostačující: *„[…] omyly, jichž se Jungmann dopustil z nedostatečné znalosti angličtiny, nejsou četné a že jim mnohdy neunikli ani překladatelé cizí […].“*[123]. Opačně se k jeho úrovni angličtiny staví Felix Vodička: *„Neznal spolehlivě anglicky a používal i prostřednictví překladů německých*

[119]CHALUPNÝ, Emanuel. Jungmannův překlad „Ztraceného ráje“. *List sdružení moravských spisovatelů*. 1947 – 48, roč. 2, č. 1 – 10. s. 393

[120]ŠTĚPANÍK, Karel. Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje. *Časopis matice moravské*. 1925, roč. 49. s. 278

[121]SZYJKOWSKI, Marian. *Polská účast v českém národním obrození*. Praha: Slovanský ústav, 1931. s. 193

[122]CHALUPNÝ, Emanuel. Jungmannův překlad „Ztraceného ráje“. *List sdružení moravských spisovatelů.* 1947 – 48, roč. 2, č. 1 – 10. s. 388

[123]ŠTĚPANÍK, Karel. Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje. *Časopis matice moravské*. 1925, roč. 49. s. 263

a polského překladu J. Przybylského.“[124] Stejně nedostatečné a vedoucí k potřebě opření se o cizí překlady vidí jeho ovládání jazyka Ladislav Cejp: *„Všechny použité překlady tvoří clonu, za níž teprve prosvítá originál. Clona je toho druhu, že při slabé mluvnické znalosti angličtiny mohl překladatel se značnou přesností rozpoznat, co originál praví.“* [125] Upřesňuje však, že možnosti vzdělání se v angličtině byly v té době omezené: *„To je tedy obraz hladiny Jungmannovy znalosti angličtiny. Je to výsledek pochopitelný: příležitost naučit se angličtině v Praze jistě nebyla zvláštní. Lze tedy charakterizovat Jungmannovu znalost jako kontrolní, ne samostatnou: kontrolní v tom smyslu, že s pomocí překladů dovedl kontrolovat anglický originál. A v tom dosáhl jistě veliké zkušenosti.“* [126] Z citovaných názorů autorů, kteří se problematice Jungmannova překladu *Ztraceného ráje* věnovali, nevyplývá tedy jasné stanovisko na autorovu znalost jazyka a na to, jak velkým způsobem tento faktor ovlivnil odchylky překladu od originálu.

Levý podle svého rozdělení řadí *Ztracený ráj* do skupiny děl, která byla překládána podle originálu a cizího překladu se přidržují pouze ve složitých a těžce srozumitelných místech.[127] Cejp na mnohých příkladech uvádí a jasně dokazuje, že *„tam, kde clona selhává, tj., kde se objeví těžké místo nebo dokonce chyba, selhává i Jungmann: a taková místa teprve mohou vydat svědectví o jeho angličtině.“*[128] Shodující se chyby a odchylky mohou samozřejmě svědčit pouze o zmíněných složitých a nesrozumitelných místech, v překladu se jich však objevuje podezřele mnoho. Jako příklad jeho selhání Cejp uvádí:

verš IV, s. 896 – 897:

---

[124] DVOŘÁK, Karel a Felix VODIČKA. *Dějiny české literatury. II, Literatura národního obrození*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. s. 242

[125] CEJP, L. *Jungmannův překlad Ztraceného ráje*, s. 361 - 430 in: JUNGMANN, Josef. *Překlady I*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958. s. 377

[126] Ibidem, s. 382, 383

[127] LEVÝ, J., 1983, s. 183, 184

[128] CEJP, L. *Jungmannův překlad Ztraceného ráje*, s. 361 - 430 in: JUNGMANN, Josef. *Překlady I*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958. s. 378

And wilt object

His will who bound us?

Cejp píše, že Satan zde doslovně praví Gabrielovi:

A chceš namítati

Proti vůli toho, jenž nás spoutal?

Jungmannův překlad v tomto případě zní:

Vytýkáš mi mezi uloženou nám…

Cejp si tuto odchylku vykládá tak, že Jungmann zřejmě zaměnil sloveso *to bind*, které znamená *spoutat* se slovesem *to bound*, které nese význam *omezit* či *ohraničit*. Tuto chybu zároveň odhalil i z překladu Zachariova, který zní:

Wie? Führst du den Willen

Dessen mi an, der uns Grenzen gesetzt?

Zůstává tedy otázkou, zda se Jungmann spolehl na věrný překlad a selhal díky záměně významů dvou sloves s podobným psaným vyjádřením nebo jestli si s přímým překladem z angličtiny nevěděl rady, obrátil se na překlad německého autora, a opsal chybu od něj. Záměna dvou podobných výrazů je samozřejmě možná, ale že by se jí ve stejném místě dopustili dva překladatelé nezávisle na sobě, se mi zdá nepravděpodobné.

Na jiném příkladu však zase ukazuje, že Jungmann dal i v místě, ve kterém si nebyl jistý, přednost vlastnímu úsudku. Jedná se o problém s anglickými číslovkami:

Nine times the space that measures day and night

To mortal men

Cejp upozorňuje na chybu u číslovky násobné, kde *times* vyjadřuje české *krát*. Jungmann tedy slovo *times* přeloží jako *časů*:

Devatero časů, jací den a noc

Smrtelnému vyměřují člověku

Kdyby zde sáhl po německém překladu, zůstal by originálu věrnější. Avšak i tento verš nezůstává bez německé inspirace, neboť Jungmann stejně jako Zacharie dává přednost singuláru *smrtelnému člověku* oproti plurálu, který je v původní Miltonově verzi:

Neunmahl die Zeit, die den Tag und die nacht den

Sterblichen abmisst[129]

5.3.2.1 Překladová clona podle Cejpa

Cejp shrnuje všechny překlady, kterými si Jungmann dopomáhal, pod pojmem překladová clona. Tato clona zahrnuje místa, která jsou shodná s uvedenými překlady doslovně či jen pouze s malou obměnou. Rozděluje ji na:

1) Obraty identické:

   Nic víc o rozmluvách (Jg)

   No more of talk (M)

   Nichts mehr von Unterredungen (B)

   Nicht mehr Gespräche (Z)

   Nic wiecej o rozmowach (Prz)

2) Obraty částečně změněné či doplněné:

   Neposlušnost první člověka i plod

   stromu zakázaný (Jg)

   Von dem ersten Ungehorsam des Menschen und der

   verbotnen Frucht (Bodmer)

   Of man's first disobedience and the fruit

[129]CEJP in JUNGMANN, 1958, s. 378, 379

Of that forbidden tree (M)[130]

Po porovnání Jungmannova díla s překlady německými a překladem polským došel k závěru, že touto clonou je pokryta největší část celého *Ztraceného ráje*. Změny nebo doplňky se vyskytují v některém z uvedených cizích překladů nebo je zde pro ně alespoň nějaký podnět. Další odchylkou, která se u Jungmannova převodu objevuje, je odlišnost jak od překladů, tak i od originálu. Cejp však našel i místa, ve kterých se Jungmann shoduje pouze s originálem, je tedy jisté, že s ním při překládání pracoval a nešlo pouze o převod z cizích překladů. V porovnání s místy, v nichž se cizími překlady inspiroval, je však tento aktivní postoj pouze mizivý. Procentuálně shoda (ukázka u 20 řádků IX. zpěvu) vypadá takto:

Originál 5%

Bürde 50%

Zachariae 25%

Pryzbylski 20%[131]

Po prostudování studií zabývajících se touto problematikou i po porovnání některých úryvků Jungmannova překladu s originálem je tedy možné dojít k závěru, že Jungmann se s určitostí překlady jiných autorů inspiroval, v určitých místech si jimi velmi dopomáhal a pravděpodobně podle nich překládal více, než podle vlastního originálu. Tento jeho postup je ovšem pochopitelný vzhledem k možnostem jazykového vzdělání, jakého se mu mohlo v Čechách dostat a vzhledem k náročnosti samotného originálu. Rozhodně však toto zjištění nesnižuje uměleckou hodnotu tohoto převodu ani jeho přínos českému překladatelství a jazyku.

5.4 Vystihnutí umělecké hodnoty

Vzhledem k tomu, že češtině jako jazyku vyhovuje naprosto jiné veršové schéma než jazyku anglickému, je třeba se domnívat, že Jungmann musel určitým způsobem uzpůsobit formu svého překladu. Zároveň se dá předpokládat, že k určité změně mohlo

[130]CEJP in JUNGMANN, 1958, s. 377

[131]Ibidem, s. 378

dojít i neúmyslně, vzhledem k rozlišné povaze obou jazyků. Mou domněnku jsem si ověřila hned na počátku kapitoly ‚Rozsah překladu' Cejpovy studie, ve které uvádí, že už prof. Vilém Mathesius ve svém rozboru moderní angličtiny dokázal, že sice jeho vhodně zvolený text přeložený do češtiny bude mít méně slov, zato ale daleko větší počet slabik. Tato skutečnost je dána tím, že český jazyk má mnohem méně monosylab, ale zato daleko více polysylab než jazyk anglický. [132]

Miltonův originál má 10 565 desetislabičných veršů. Jungmannův překlad má 11 826 jedenástislabičných veršů.[133] Cejp však píše, že *„[…] Jungmannův překlad zůstává značně pod hranicí očekávaného počtu slabik. Srovnání s polským překladem, který má 13 450 třináctislabičných veršů, jen ukazuje, že překlad Jungmannův je hodně úsporný a že jeho autor jistě vynechával: [...]"*[134]

Problémem rozsahu překladu a přizpůsobení jeho formy se nejvíce a velmi kriticky zabýval Karel Štěpaník. Miltonův výraz považuje za hutný a slovní zásobu za vybranou: *„Milton se snažil, aby vyjádřil své myšlenky co nejlépe a zároveň co nejméně slovy. Proto u něho nenacházíme slov zbytečných, který by neměla významu pro smysl věty."*[135] V Jungmannově překladu se však i přesto, že vynechal mnoho slov i celých veršů, jejich konečný počet značně zvýšil. Štěpaník se k tomuto faktu staví velmi odmítavě a domnívá se, že *„Překladatel ‚Ztraceného ráje' měl by se tedy říditi tím, aby ani nepřidával slov, poněvadž je to zbytečné, ani jich neubíral, poněvadž by tím podrýval pevnost celé stavby. Jungmann se často dopouštěl chyby obojí."*[136] Proto mu ve své studii vytýká, že často přidával do veršů slova, pro které v Miltonově eposu neměl předlohy[137], v jiných případech naopak nepřeložil či zkrátil výrazy, většinou v neprospěch českého

[132]CEJP in JUNGMANN, 1958, s. 389

[133]Ibidem, s. 389

[134]CEJP, L. *Jungmannův překlad Ztraceného ráje*, s. 361 - 430 in: JUNGMANN, Josef. *Překlady I*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958. s. 389

[135]ŠTĚPANÍK, Karel. Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje. *Časopis matice moravské*. 1925, roč. 49. s. 269

[136]Ibidem, s. 269

[137]ŠTĚPANÍK, K., 1925, s. 270

znění.[138] Dále ho kárá, že při překladu neužívá slova, která by originální znění plně vystihovaly, často jedním výrazem překládá více anglických tvarů. Navíc se dopouští překladatelské chyby, při které Miltonova vznešená a ušlechtilá slova nahrazuje slovy nízkými.[139] V Hrabákově studii ovšem můžeme vyčíst, že Jungmann se Miltonův vysoký styl vystihnout pokoušel. Jako prostředky uvádí záměrné vytvoření linie, která působí přervaným dojmem a je rozkouskovaná na jednotlivé, ostře oddělené verše pomocí enjambementu. Dále používá inversního slovosledu, který v anglickém originálu není, který ale v češtině vytváří dojem větší vznešenosti. Z jeho úsudku se tedy zdá, že veškeré Jungmannovy změny a odchylky vůči originálu byly provedeny za účelem napodobení Miltonova vysokého slohu a zároveň plnému uplatnění lexikální stránky českého jazyka.[140] *„Korelátem tohoto signalizování >>vysokého<< slohu inversním slovosledem byla snaha po >>vysokém<< slovníku. Tato snaha byla podpírána vlastně celou strukturou verše (stopovostí, trháním kontextu, přesahy, intonačním rozdrobením i nedostatkem eufonie) a byla také důvodem většiny zmíněných změn, které Jungmann provedl ať ve srovnání s anglickým originálem, ať ve srovnání s dosavadní básnickou praxí puchmajerovskou.“*[141]

Jak už jsem výše uvedla, Milton pro svůj *Paradise lost* užil blankversu, tedy nerýmovaného pětistopého jambického verše. Přesto se tímto schématem nenechává omezovat. Uvědomuje si, že v básni takového rozsahu by působilo velmi jednotvárně a strnule. V pravidelném sledu zde můžeme nalézt verše desetislabičné až dvanáctislabičné, různé počty přízvuků nebo jiné druhy stop než jambické, například trocheje, spondeje nebo anapesty. Štěpaník právě v těchto vhodně volených obměnách vidí dosažení skvělé plynulosti a hudebnosti jeho vyprávění. [142]

[138]Ibidem, s. 272

[139]ŠTĚPANÍK, K., 1925, s. 278

[140]HRABÁK, J., 1912, s. 76, 77

[141]HRABÁK, Josef. Nad Jungmannovým překladem Miltonova Ztraceného ráje. *Časopis Musea Království českého.* 1912, roč. 86, svaz. 6. s. 77

[142]ŠTĚPANÍK, K., 1925, s. 264

Jungmann se snažil zachovat rytmus i důstojnost mluvy, ale podle Štěpaníka se této role zhostil nešťastným způsobem tím, že zvolil užití svého vlastního verše.[143] Jamb nahradil trochejem a navíc ještě přidal jednu slabiku, čímž vytvořil jedenáctistopý verš mužského zakončení.[144] Tuto strukturu, použitou již v prvním verši zachoval v celé básni.[145] Štěpaník tuto jeho volbu hodnotí velmi kriticky: *„Proto jeho veršování je ztrnulé, jednotvárné a nevýrazné."*[146] *„Myslím, kdyby se Jungmannův překlad napsal v řádcích na způsob prósy, bez rozdělení na verše, že by nás tak hned napadlo, je-li v něm nějaký rytmus."*[147] Miltona vnímá jako výborného hudebníka, který svým citem dokázal vyjádřit melodickou variaci krátkých a dlouhých slov, dokázal vhodně variovat zvuky a umístit aliteraci. Jeho obsah i výraz jsou tedy vzájemně ve zvukové harmonii.[148] *„Z uvedených dokladů je zřejmo, že po stránce hudebnosti Jungmann Miltona nedostihl a netlumočil rovnocenně."*[149]

Hrabák ve své studii zaujímá naprosto odlišný postoj. Dá se usuzovat, že se na dílo dokázal podívat v kontextu tehdejších překladatelských možností a více se vžít do úmyslů, s kterými Jungmann k překladu *Ztraceného ráje* přistupoval. Dívá se na něj více „klasicistníma" očima, tedy jako na dílo přizpůsobené možnostem a specifikům, které dají vystihnout přednostem jazyka českého. *„Je otázka, jak máme tyto odchylky interpretovat a hodnotit. Hodnotím je kladně. Tím, že Jungmann nahradil jamb originálu trochejem (podobně jako tomu učinil již dříve ve svých znělkách), ukázal, že je dobrý znalec češtiny, neboť si správně uvědomil, že v češtině s hlediska funkčního uplatnění*

[143]ŠTĚPANÍK, K., 1925, s. 264

[144]HRABÁK, J., 1912, s. 71

[145]ŠTĚPANÍK, K., 1925, s. 264

[146]ŠTĚPANÍK, Karel. Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje. *Časopis matice moravské.* 1925, roč. 49. s. 264

[147]Ibidem, s. 265

[148]ŠTĚPANÍK, K., 1925, s. 266

[149]ŠTĚPANÍK, Karel. Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje. *Časopis matice moravské*. 1925, roč. 49. s. 266

trochej odpovídá anglickému jambu. Nešlo mu o integrální napodobení formy, nýbrž o nalezení jejího funkčního ekvivalentu.“[150]

Z uvedených citací vyplývá, že na Jungmannovu volbu verše a tím i výsledný dojem celé básně jsou názory rozporuplné. Záleží na tom, z jakého úhlu se na jeho překladatelský proces autor studie zaměřil a co vše z kontextu Jungmannovy doby a osobnosti do své práce zahrnul.

[150]HRABÁK, Josef. Nad Jungmannovým překladem Miltonova Ztraceného ráje. *Časopis Musea Království českého.* 1912, roč. 86, svaz. 6. s. 71 - 72

6 ZÁVĚR

Úkolem této práce bylo srovnání díla Johna Miltona – *Paradise Lost* a jeho českého překladu *Ztracený ráj*, který v době národního obrození sepsal Josef Jungmann.

Z krátkého shrnutí jeho života a nastínění jeho autorské i překladatelské tvorby je jisté, že jeho veškeré životní úsilí bylo věnováno jazyku, jeho obohacování a rozvoji české vzdělanosti. Dokázal českým čtenářům zprostředkovat cizojazyčná díla vysoké umělecké hodnoty i přesto, že se ve své době musel vyrovnat s nedostačující úrovní českého jazykového materiálu a těžkostmi, které byly spojeny s nedostupností jazykového vzdělání. V neposlední řadě musel počítat s tím, že jeho současníci a tehdejší společnost i přes všechna přizpůsobení, která kvůli nim v překladu učinil, není na dílo takového rozměru připravena. Nemohl si být jist, že za jeho života bude přijato či dokonce doceněno. Přesto Jungmann doufal, že překlad Miltonova *Ztraceného ráje* bude na českou literaturu působit podobně jako na literatury ostatních zemí, tedy obrozujícím vlivem.

Po srovnání studií věnovaných *Ztracenému ráji* je možné konstatovat, že Jungmannova znalost angličtiny nebyla s největší pravděpodobností pro takový překlad dostatečná, a že dílo bylo s jistotou překládáno za pomoci překladů německých a polského, pořízených ještě před překladem českým. Kvůli této překladové cloně se v díle objevuje mnoho chyb, které byly identifikovány již u překladatelů Burdëho, Zacharia a Przybylského. Vzhledem k náročnosti překladu a neschopnosti porozumět některým jeho částem nebo nesouhlasu s myšlenkami předávanými Miltonem, dochází ke značným rozdílům ve formě, způsobené vynecháním či obměněním určitých částí. Samotné vynechávání se však na délce básně výrazně neprojevilo tak, jak by bylo očekáváno, vzhledem k rozdílné povaze angličtiny a češtiny, která má daleko více polysylab. Jungmannův překlad je ve výsledku delší než originál. Hlavní myšlenka a dějová linie jsou zachovány, avšak přizpůsobeny tak, aby byly českým čtenářům lépe srozumitelné. Z klasicistního hlediska je tato transformace naprosto v pořádku, na *Ztracený ráj* je pohlíženo jako na dílo nové a autorství je připisováno Jungmannovi samotnému. Avšak vzhledem k tomu, že naše země byla zároveň ovlivňována romantickou estetikou, jeho dílo bylo částí společnosti vnímáno jako velmi nepřesný pokus o převod.

S ohledem na výše uvedenou problematiku můžeme dojít k závěru, že ačkoli je v díle mnoho odchylek souzených autory studií o *Ztraceném ráji* jako chyby neprospěšné pro český překlad a ubírající na okázalosti anglického originálu, Jungmannův převod *Ztraceného ráje* zůstane jedním z nejvýznamnějších děl zasahujících do formování českého překladu a zároveň i formování českého jazyka samotného.

7 PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

Knižní zdroje

CEJP, L. *Jungmannův překlad Ztraceného ráje*, s. 361 – 430. In: JUNGMANN, Josef. *Překlady I*. 1. Vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958, 431 s.

ČERNÝ, Václav a Otakar MALIŠ. *Soustavný přehled obecných dějin literatury naší vzdělanosti*. 1. Vyd. Praha: Academia, 2009, 582 s. ISBN 978-80-200-1655-3

DOLANSKÝ, Julius. *Jungmannův odkaz: (z dějin české slovesnosti)*. Praha: Miroslav Stejskal, 1948, 359 s.

DVOŘÁK, Karel a Felix VODIČKA. *Dějiny české literatury. II, Literatura národního obrození*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960, 684 s.

FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces : teorie a praxe funkcionalistického překládání*. 1. Vyd. Brno: Host, 2009, 320 s. ISBN 978-80-7294-343-2

HRALA, Milan. *Kapitoly z dějin českého překladu*. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 2002, 271 s. ISBN 80-246-0386-1

JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený rág. Djl druhý*. 1. Vyd. W Praze: Bohumil Háse, 1811, 307 s.

JUNGMANN, Josef. *Překlady I*. 1. Vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958, 431 s.

JUNGMANN, Josef. *Slowesnost, aneb, Náuka o wýmluwnosti prosaické, básnické i řečnické se sbírkau příkladů newázané i wázané řeči.* 2. vyd. Praha: W komissií u kronbergra a řiwnáče, 1845, 836 s.

LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu (1): Vývoj překladatelských teorií a metod v české literatuře*. 2. vyd. (rozdělené do dvou svazků). Praha: Ivo Železný, 1996, 273 s. ISBN 80-237-1735-9

LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu (2)*. 2. vyd. (rozdělené do dvou svazků). Praha: Ivo Železný, 1996, 323 s. ISBN 80-237-2839-3

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1983, 396 s.

MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1995, 264 s. ISBN 80-85787-74-1

PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 422 s. ISBN 80-7182-124-1

POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Vydavatelstvo Tatran, 1975, 293 s.

SAK, Robert. *Josef Jungmann: život obrozence*. 1. Vyd. Praha: Vyšehrad, 2007, 313 s. ISBN 978-80-7021-890-7

STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury 1*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987, 414 s.

SZYJKOWSKI, Marian. *Polská účast v českém národním obrození*. Praha: Slovanský ústav, 1931, 508 s.

TUREČEK, Dalibor. *Česká literatura národního obrození*. 2. přeprac. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1995, 93 s. ISBN 80-7040-122-2

Časopisové zdroje

HRABÁK, Josef. Nad Jungmannovým překladem Miltonova Ztraceného ráje. *Časopis Musea Království českého.* 1912, roč. 86, svaz. 6, s. 70-77.

CHALUPNÝ, Emanuel. Jungmannův překlad „Ztraceného ráje“. *List sdružení moravských spisovatelů*. 1947 – 48, roč. 2, č. 1 – 10, s. 387-393.

ŠTĚPANÍK, Karel. Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje. *Časopis matice moravské*. 1925, roč. 49, s. 260-280.

Internetové zdroje

Definice některých pojmů z oblasti tlumočení a překladů. *JTP Jednota tlumočníků a překladatelů* [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: <http://www.jtpunion.org/spip/article.php3?id_article=15>.

KŘÍSTEK, Václav. Jungmannovy názory na jazyk a jeho poslání v životě společnosti. *Naše řeč* [online]. 1973, roč. 56(4) [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5702>.

The project Gutenberg EBook of Paradise Lost, by John Milton*. Project Gutenberg* [online]. 1992 [cit. 2015-01-15]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/26/pg26-images.html>.

TRUHLÁŘ, J. a J. VANČURA, Jaroslav VLČEK, T. G. MASARYK. Srovnání epických básní RK. a RZ. s novějšími díly literárními. *Česká společnost rukopisná.* [online]. 1886 [cit. 2015-01-15]. Dostupné z: <http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/tgm/tgm-11.htm>.

TURZÍKOVÁ, Tereza. John Milton: Ztracený ráj. Lepší vládnout v pekle, než sloužit v nebi. *Topzine* [online]. 2014 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: <http://www.topzine.cz/john-milton-ztraceny-raj-lepsi-vladnout-v-pekle-nez-slouzit-v-nebi>.

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 298

Příloha č. 2: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 299

Příloha č. 3: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 300

Příloha č. 4: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 301

Příloha č. 5: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 302

Příloha č. 6: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 303

Příloha č. 7: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 304

Příloha č. 8: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 305

Příloha č. 9: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 306

Příloha č. 10: *Poznamenání slov pozatmělejších* s. 307

Příloha č. 1

Poznamenání slov pozatmělejších s. 298[151]

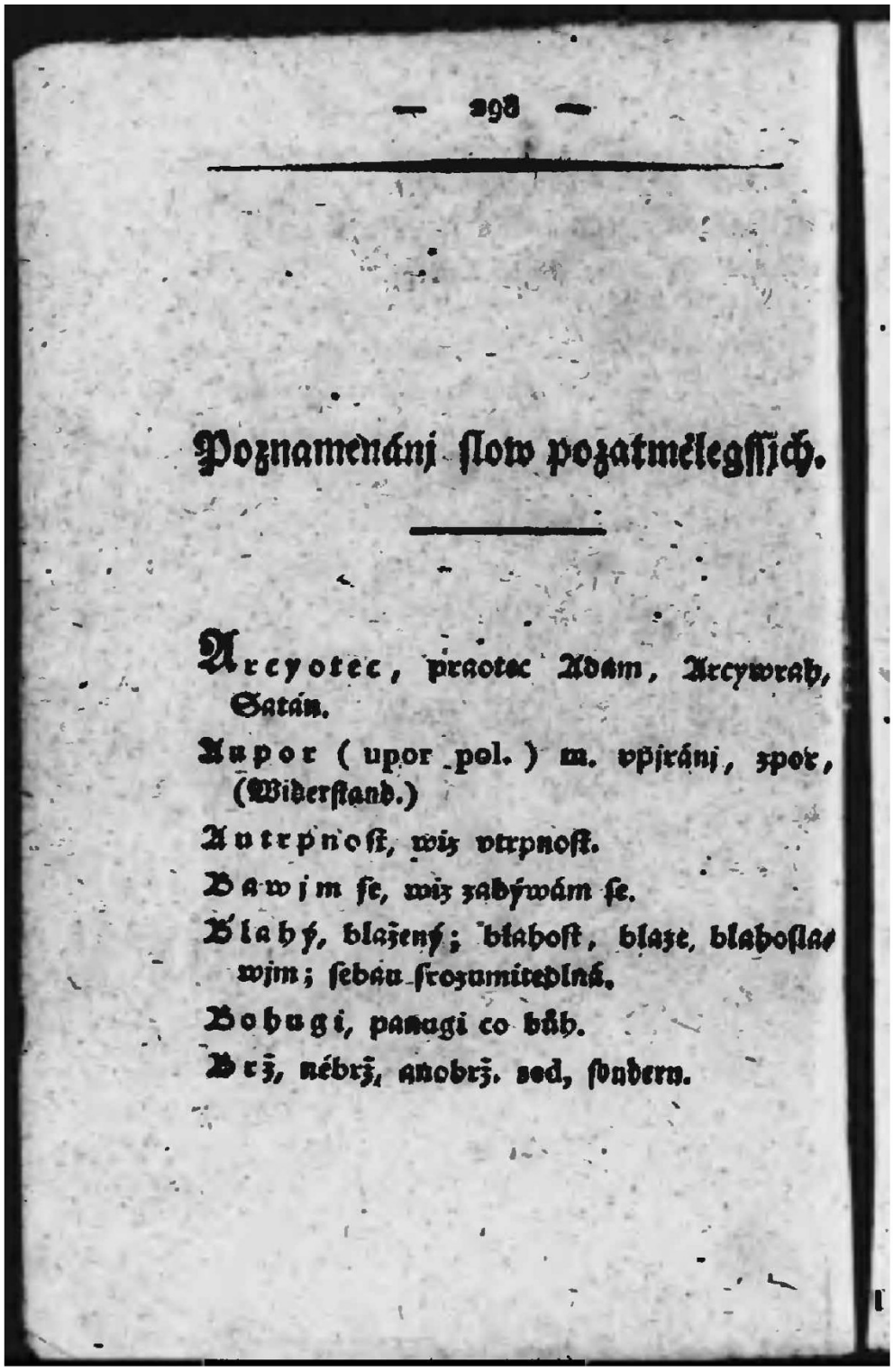

— 298 —

Poznamenánj slow pozatmělegſſjch.

Arcyotec, praotec Adam, Arcywrah, Satán.

Upor (upor pol.) m. vpjránj, zpor, (Widerſtand.)

Autrpnoſt, wiz vtrpnoſt.

Bawjm ſe, wiz zabýwám ſe.

Blahý, blažený; blahoſt, blaze, blahoſlawjm; ſebau ſrozumitedlná.

Bohugi, pasagi co báh.

Brž, nébrž, anobrž. sed, sondern.

[151] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený rág. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 298

Příloha č. 2

Poznamenání slov pozatmělejších s. 299[152]

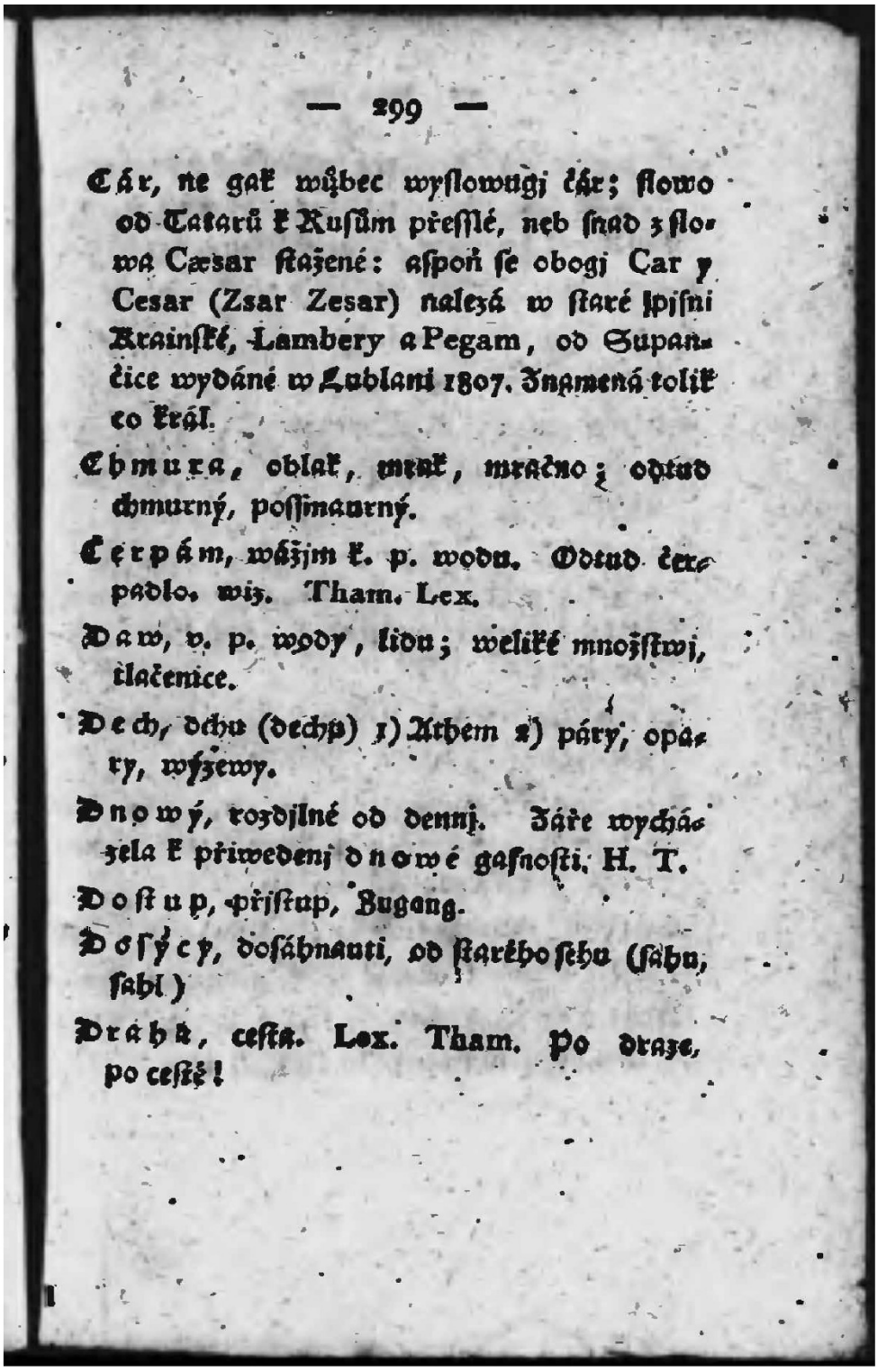

— 299 —

Cár, ne gak wůbec wyſlowugj cár; ſlowo od Tatarů k Ruſům přeſſlé, neb ſnad z ſlowa Cæsar ſtažené: aſpoň ſe obogj Car y Cesar (Zsar Zesar) nalezá w ſtaré ſpiſni Krainſké, Lambery a Pegam, od Supančice wydáné w Lublani 1807. Znamená tolik co král.

Chmura, oblak, mrak, mračno; odtud chmurný, poſſmaurný.

Čerpám, wážjm k. p. wodu. Odtud čerpadlo. wiz. Tham. Lex.

Daw, v. p. wody, lidu; weliké množſtwj, tlačenice.

Dech, dchu (dechu) 1) Athem 2) páry, opáry, wyſzewy.

Dnowý, rozdjlné od dennj. Jáře wycházela k přiwedenj dnowé gaſnoſti. H. T.

Doſtup, přiſtup, Zugang.

Doſýcy, doſáhnauti, od ſtaréhoſehu (ſáhu, ſahl)

Drahá, ceſta. Lex. Tham. po draze, po ceſtě!

[152] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený rág. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 299

Příloha č. 3

Poznamenání slov pozatmělejších s. 300[153]

— 300 —

Harpynohý, kdo má nohy gako harpye, obludy pod obrazem pánen wyzáblých, a ſupowým peřjm, a klikatými pazaury.

Hnuſný, oſſkliwý, nechutný, (eckel.)

Hrad 1) twrz, zámek (gorod) 2) krupobitj, sl. grad od lat. grando.

Kolmý přjkrý, k. p. mez, wrch

Látka, materia, Stoff. Wel. Lex.-Quadr. na ſtr. 723.

Laučjm, tjnj tolik co rozdwogugi, odpogjm z gjnoy wſſak a w polſkém tolik co ſpogugi; pročež ſlaučiti, polučiti, geſt ſpogiti.

Linu (ligi) fundo transg. lina; Woda ſe přes zábradla linula. Kuthen

Lopotowé gjnoy ſlauli kragſſj; a býwali z Panſkého ſtawu, t. g. Kolowratů, Kunſſtatů. a.g. Kron ad an. 1442.

Lup, m. laupež, kořiſt; (laupjm)

Luſkowatý krokodýl, t. g. ſſupinatý. pol.

Mihota (pol. migota) mjhánj, (das Blinkern) wiz mjhám ſe w Lex. Tham.

[153] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený ráj. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 300

Příloha č. 4

Poznamenání slov pozatmělejších s. 301[154]

— 301 —

Mlčkem. mlčečky, potichu. Kwačow.

Myryada, 10,000. z Řeck. μυριάς.

Následowce m. pol. následownjk.

Newláda f. nezpráwa. anarchye.

Neyzážšj, neyžadněgšj; (žadu, zkr.)

Obhled, okolek obezření, horizont.

Obřad, řád, obsluha ritus ceremonia.

Obraznost, obrazotworná moc, fantazye.

Obwod, okolek, peripheria.

Odwjdám; pol. nawštěwugi.

Oháňka f 1) ocas 2) nářadj k odháněnj much 3) wadrle, (Fächer) W tomto smyslu stogj oháňka gitřenky (aurorae) w Zpěwu V, a oháňky žjžal w Zp. VII.

Ohon m. ocas, oháňka.

Ohromný 1) co ohromuge, mámj, 2) weliký, grandis.

Okean, lépe než ocean; moře weliké.

Otwor m. otewřenj, (Oeffnung).

Panowitě. adv. gako pán, (herrisch.)

Přjzota f. (pol.) nošenj na rukau, milowánj.

[154] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený ráj. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 301

Příloha č. 5

Poznamenání slov pozatmělejších s. 302[155]

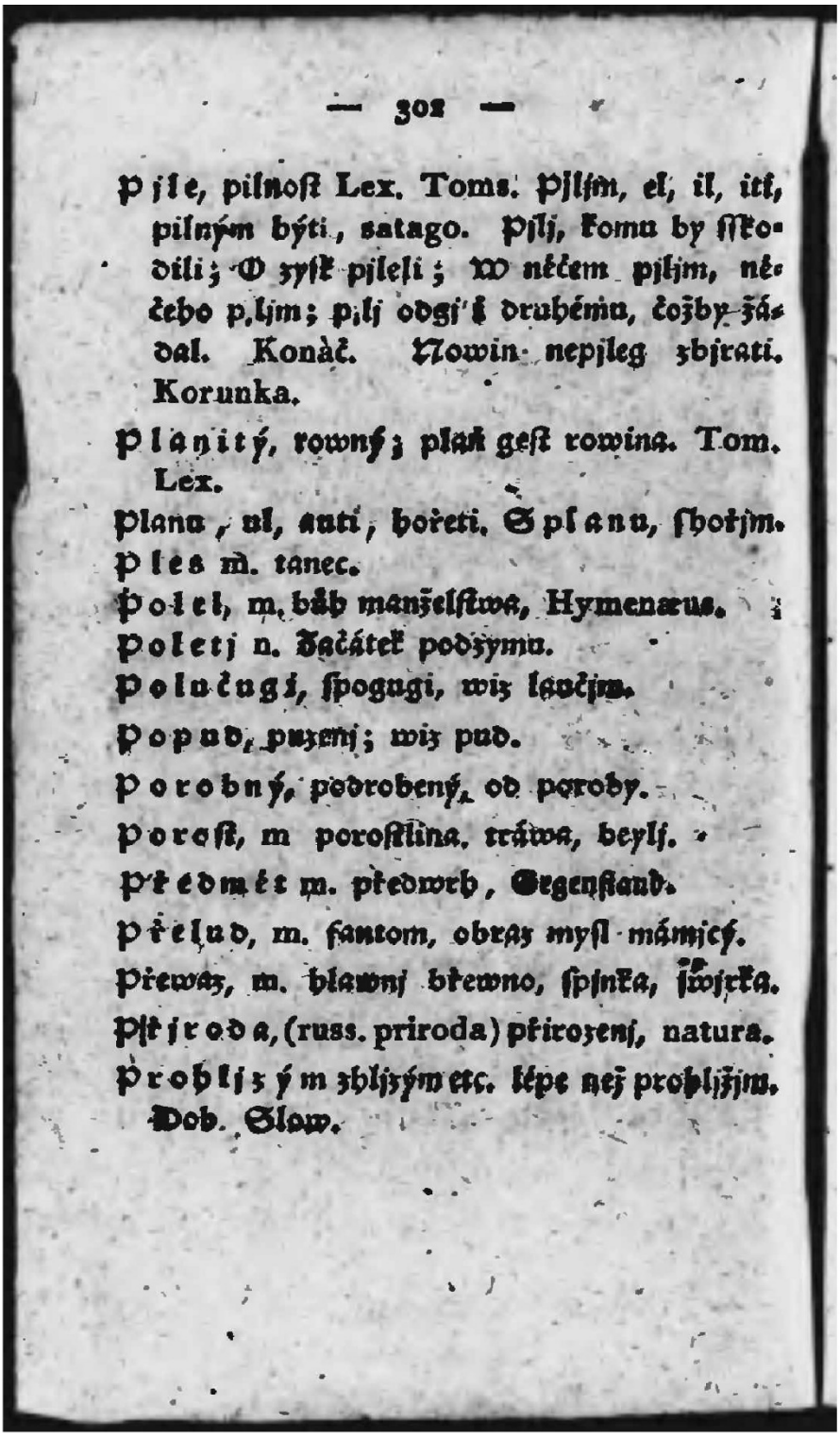

— 302 —

Pjle, pilnost Lex. Toms. Pjljm, el, il, iti, pilným býti, satago. Pjlj, komu by sskodili; O zysk pjleli; W něčem pjljm, něčeho pjljm; pjlj odgj i druhému, čožby žádal. Konàč. Nowin nepjleg zbjrati. Korunka.

Planitý, rowný; plaň gest rowina. Tom. Lex.

Planu, ul, auti, hořeti. Splanu, shořjm.

Ples m. tanec.

Polel, m. bůh manželstwa, Hymenæus.

Poletj n. Začátek podzymu.

Polučugi, spogugi, wiz laučjm.

Popud, puzenj; wiz pud.

Porobný, podrobený, od poroby.

Porost, m porostlina, tráwa, beylj.

Předmět m. předwrh, Gegenstand.

Přelud, m. fantom, obraz mysl mámjcý.

Přewaz, m. hlawnj břewno, spjnka, swjrka.

Přjroda, (russ. priroda) přirozenj, natura.

Prohljzým zhljzým etc. lépe než prohljžjm. Dob. Slow.

[155] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený rág. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 302

Příloha č. 6

Poznamenání slov pozatmělejších s. 303[156]

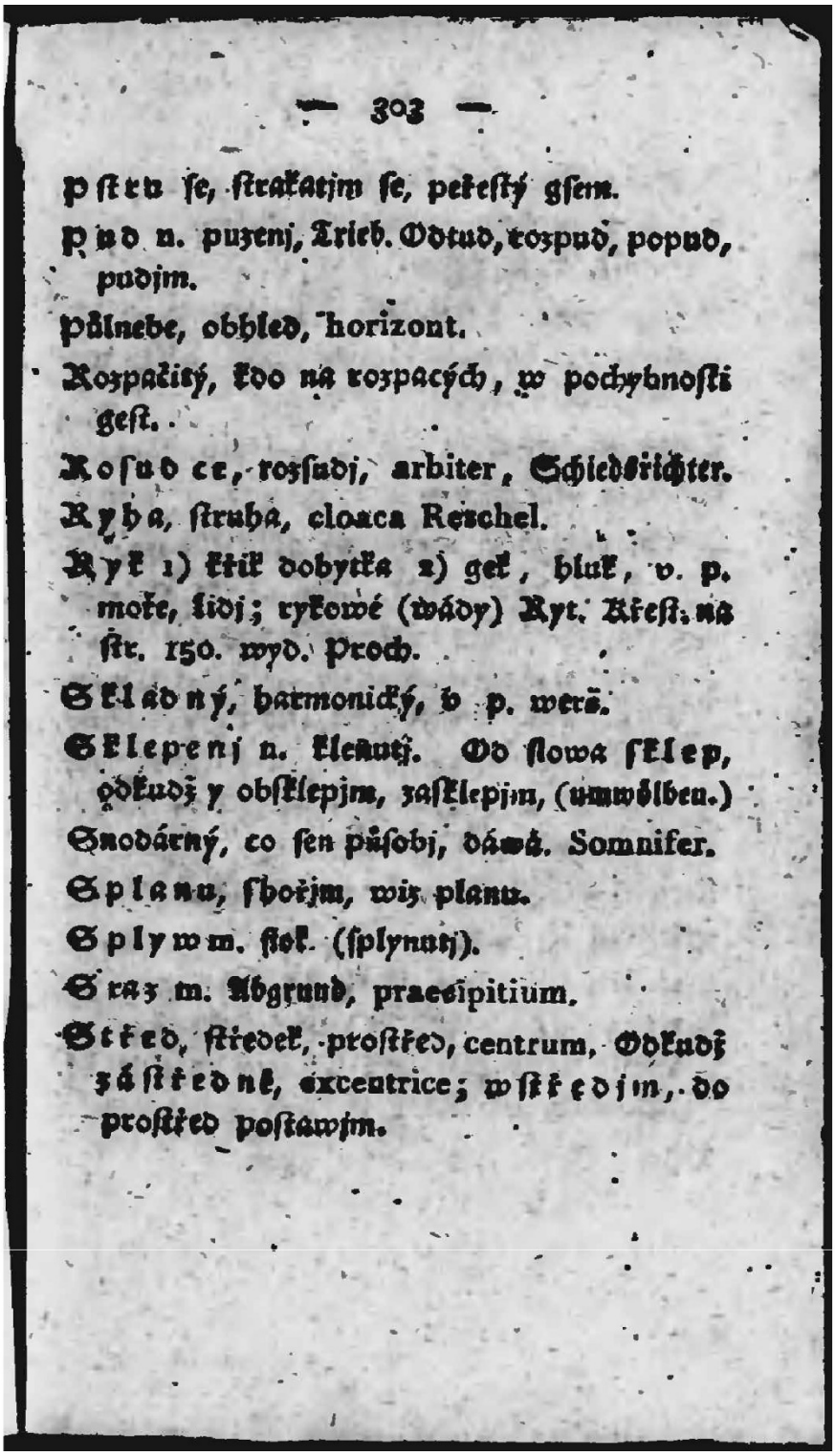

— 303 —

pſtru ſe, ſtrakatim ſe, pekelſtý gſem.

Pud m. puzenj, Trieb. Odtud, rozpud, popud, pudjm.

Pálnebe, obhled, horizont.

Rozpacitý, kdo na rozpacých, w pochybnoſti geſt.

Roſudce, rozſudj, arbiter, Schiedsrichter.

Ryha, ſtruha, cloaca Reschel.

Ryk 1) ktik dobytka 2) gek, hluk, v. p. moře, lidj; rykowé (wády) Ryt. Kreſt. na ſtr. 150. wyd. Proch.

Skladný, harmonický, w p. werš.

Sklepenj n. klenutj. Od ſlowa ſklep, odkudž y obſklepjm, zaſklepjm, (umwölben.)

Snodárný, co ſen působj, dáwá. Somnifer.

Splanu, ſhořjm, wiz planu.

Splyw m. ſtok. (ſplynutj).

Sraz m. Abgrund, praecipitium.

Střed, ſtředek, proſtřed, centrum. Odkudž záſtředně, excentrice; wſtředjm, do proſtřed poſtawjm.

[156] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený rág. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 303

Příloha č. 7

Poznanenání slov pozatmělejších s. 304[157]

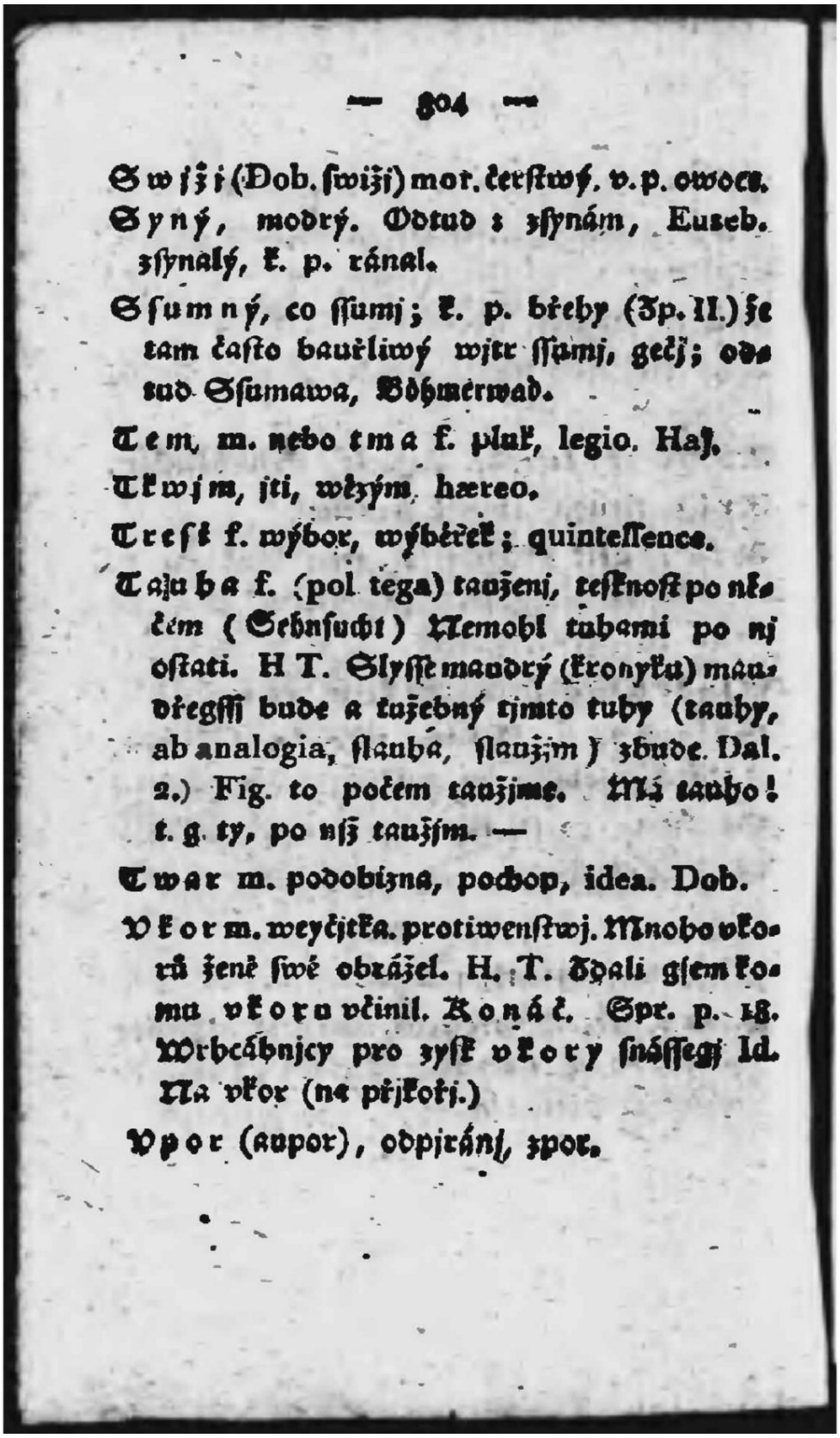
— 304 —

Swjžj (Dob. swižj) mor. čerstwý. v. p. owoce.

Syný, modrý. Odtud: zsynám, Euseb. zsynalý, k. p. zánal.

Ssumný, co ssumj; k. p. břehy (Zp. II.) se tam často bauřliwý wjtr ssumj, gežj; odtud Ssumawa, Böhmerwald.

Tem, m. nebo tma f. pluk, legio. Haj.

Tkwjm, jti, wězým, hæreo.

Tresk f. wýbor, wýběrek; quintessence.

Tauha f. (pol. tęga) taužení, teskność po něčem (Sehnsucht) Nemohl tuhami po nj ostati. H. T. Slyšse maudrý (kronyku) maudřegšj bude a tužebný tjmto tuhy (tauhy, ab analogia, slauha, slaužjm) zbude. Dal. 2.) Fig. to počem taužjme. Má tauho! t. g. ty, po njž taužjm. —

Twar m. podobizna, podob, idea. Dob.

Vkor m. weyčjtka. protiwenstwj. Mnoho vkorů ženě swé obrážel. H. T. Zdali gsem komu vkoru včinil. Konáč. Spr. p. 18. Wrhcábnjcy pro zyšk vkory snášegj Id. Na vkor (na příkoři.)

Vpor (zupor), odpjránj, spor.

[157] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený rág. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 304

Příloha č. 8

Poznamenání slov pozatmělejších s. 305[158]

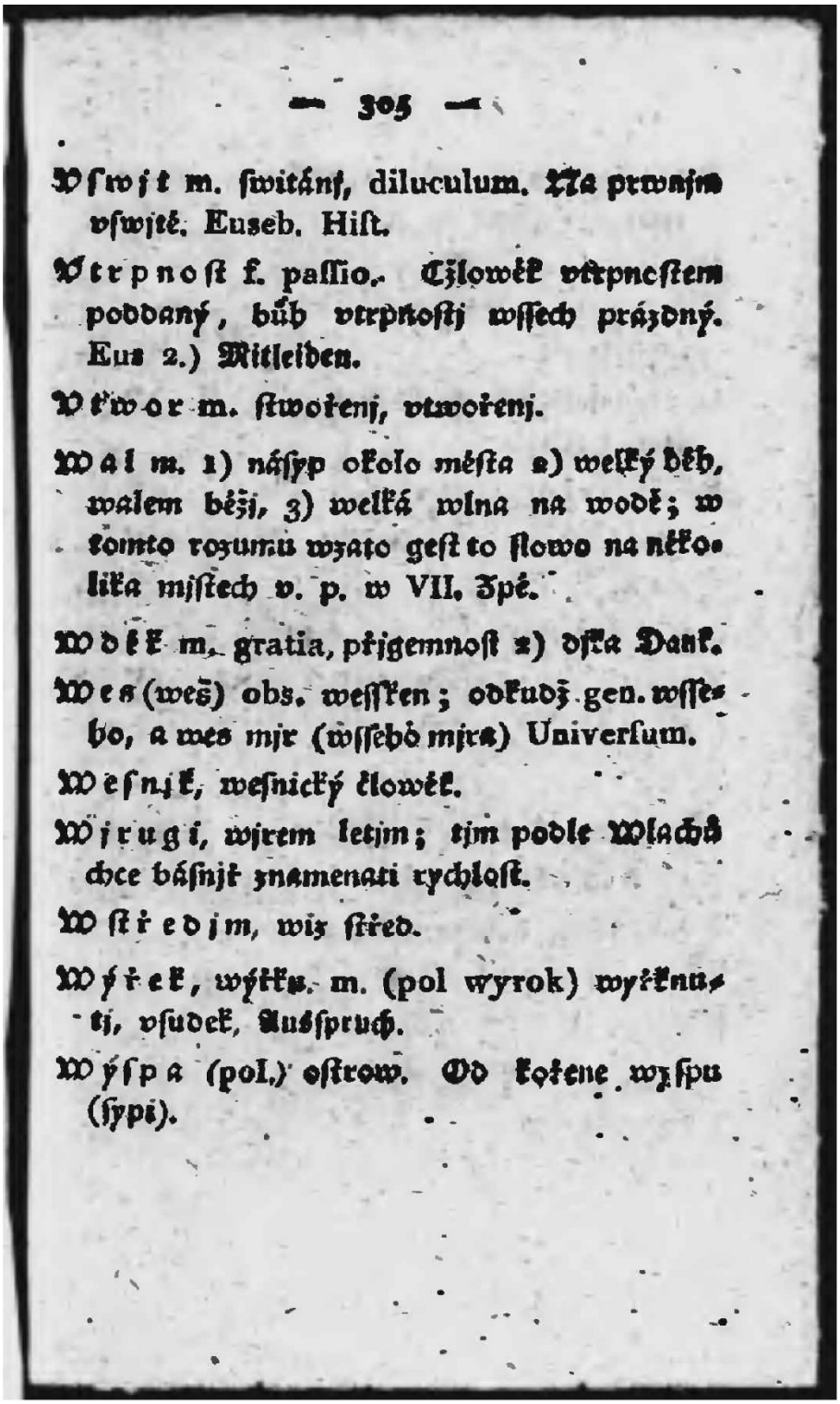

— 305 —

Wſwoſt m. ſwitánj, diluculum. Na prwnjm wſwytě. Euseb. Hiſt.

Wtrpnoſt f. paſſio. Cžlowěk wtrpnoſtem poddaný, bůh wtrpnoſtj wſſech prázdný. Eus 2.) Mitleiden.

Wtwor m. ſtwořenj, wtwořenj.

Wal m. 1) náſyp okolo měſta 2) welký běh, walem běžj, 3) welká wlna na wodě; w tomto rozumu wzato geſt to ſlowo na něko-lika mjſtech v. p. w VII. Zpě.

Wděk m. gratia, přjgemnoſt 2) dſka Dank.

Wes (weš) obs. weſſken; odkudž gen. wſſe-bo, a wes mjr (wſſebo mjra) Univerſum.

Weſnjk, weſnický člowěk.

Wjrugi, wjrem letjm; tjm podle Wlachů chce básnjk znamenati rychloſt.

Wſtředjm, wiz ſtřed.

Wýřek, wýřku. m. (pol wyrok) wyřknu-tj, vſudek, Ausſpruch.

Wýſpa (pol.) oſtrow. Od kořene wzſpu (ſypi).

[158] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený rág. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 305

Příloha č. 9

Poznamenání slov pozatmělejších s. 306[159]

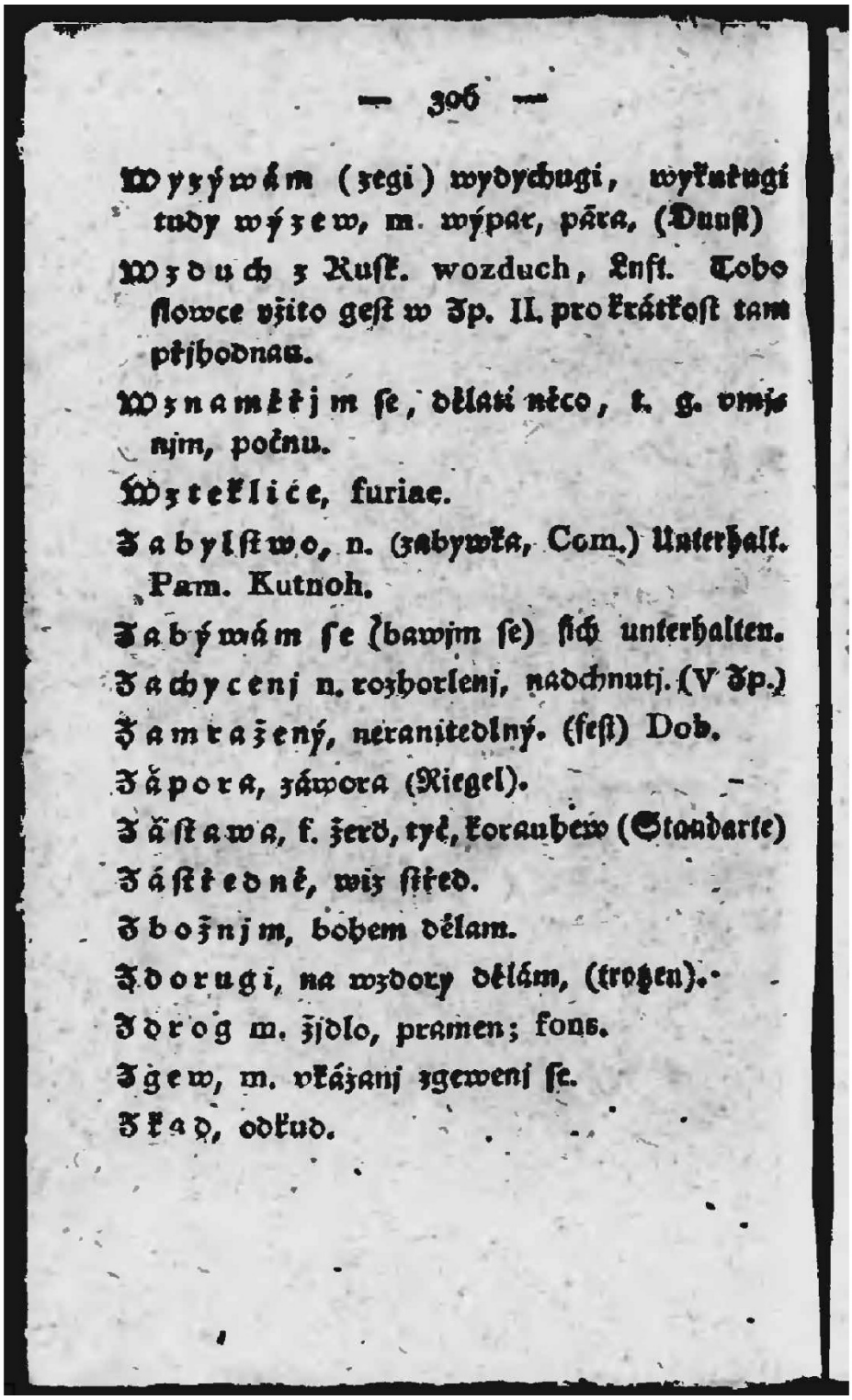

— 306 —

Wyzýwám (zegi) wydychugi, wykuřugi tudy wýzew, m. wýpar, pára, (Dunst)

Wzduch z Rusk. wozduch, Luft. Toho slowce vžito gest w Zp. II. pro krátkost tam přjhodnau.

Wznaměřjm se, dělati něco, t. g. vmjnjm, počnu.

Wzteklice, furiae.

Zabylstwo, n. (zabywka, Com.) Unterhalt. Pam. Kutnoh.

Zabýwám se (bawjm se) sich unterhalten.

Zachycenj n. rozhorlenj, nadchnutj. (V Zp.)

Zamražený, neranitedlný. (fest) Dob.

Zápora, záwora (Riegel).

Zástawa, f. žerď, tyč, korauhew (Standarte)

Zástředně, wiz střed.

Zbožnjm, bohem dělam.

Zdorugi, na wzdory dělám, (trotzen).

Zdrog m. žjdlo, pramen; fons.

Zgew, m. vkázanj zgewenj se.

Zkad, odkud.

[159] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený rág. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 306

Příloha č. 10

Poznamenání slov pozatmělejších s. 307[160]

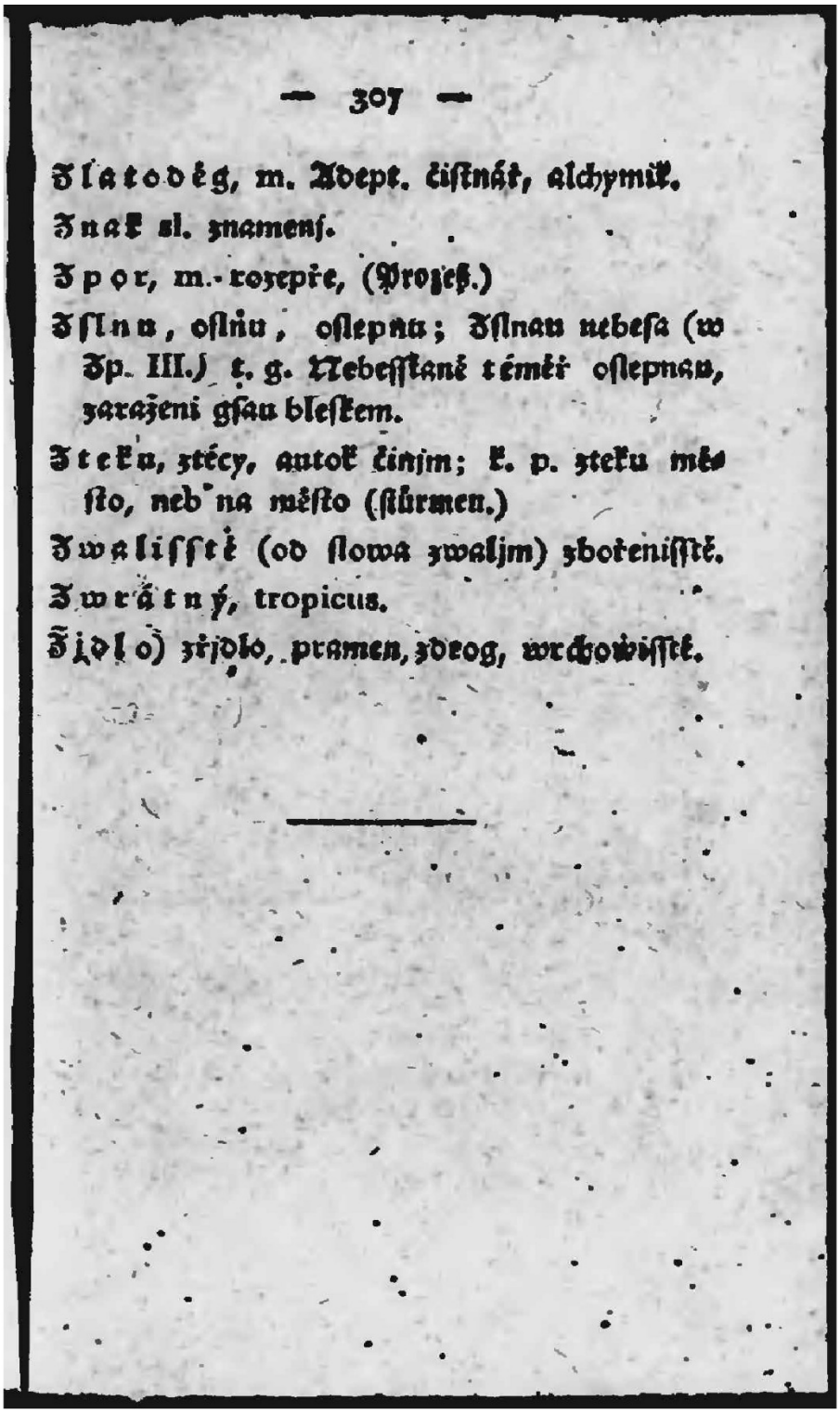

— 307 —

Zlatoděg, m. Adept. čistnář, alchymik.

Znak sl. znamenj.

Zpor, m. rozepře, (Prozeß.)

Zslnu, oslnu, oslepnu; Zslnau nebesa (w Zp. III.) t. g. Nebesstané téměř oslepnau, zarazeni gsau bleskem.

Zteku, ztécy, autok činim; k. p. zteku mě sto, neb na město (stürmen.)

Zwalisstě (od slowa zwaljm) zbořenisstě.

Zwrátný, tropicus.

Zidlo) zřidlo, pramen, zdroj, wrchowisstě.

[160] JUNGMANN, Josef. *Jana Miltona Ztracený rág. Djl druhý*. W Praze: Bohumil Háse, 1811. s. 307